

**Millî Mücadele'de Siyasi
Teşkilatlanmanın Sivil Toplum
Veçhesi: Trabzon Muhafaza-i
Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin
(Trabzon Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti) Toplumsal Tabanı**

**The Civil Society Aspect of Political
Organization in the National
Struggle: The Social Base of the
Trabzon Society for the Protection
of Law of Nationality (Trabzon
Defense of Law Society)**

Ülkü Köksal

Millî Mücadele’de Siyasi Teşkilatlanmanın Sivil Toplum Veçhesi: Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin (Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) Toplumsal Tabanı

Ülkü Köksal*

Özet

Tarih boyunca ticari faaliyetlerde önemli bir merkez olan Trabzon, Osmanlı Devleti döneminde de bu özelliğini korumuştur. Tanzimat’tan sonra devletin bürokratik bir yapıya evrilmesi ve toplumun modernleşmesi ile birlikte Trabzon’daki Müslim-gayrimüslim eşraf da bu yeni yapı içerisinde yerini almıştır. Müslüman-Türk eşraf, kökleri bakımından çoğunlukla -bölgede *ağalık* olarak bilinen- ayan ailelerine mensuptur. Günümüzde dahi nüfuzlarını hissettiren ayan bakiyesi aileler ve muhtelif şekillerde ekonomik güç elde etmiş olan Müslüman-Türk dokusundaki diğer sosyal gruplar zamanla yükselen bir tüccar zümresi oluşturmuştur. Bu zümrenin, gayrimüslim veya yerel burjuvazi ile rekabetindeki oranı bu çalışmanın konusunu aşmakla birlikte bahsi geçen zümre ticaretten bürokrasiye, siyasi faaliyetlerden sosyal ve kültürel yaşama kadar şehirde kendisini hissettirmiş, özellikle II. Meşrutiyet yıllarından itibaren topluma önderlik edecek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu süreçte siyasi eğilim olarak temelde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası destekçisi şeklinde iki gruba ayrılan Trabzon eşrafı Rus işgalinin sonlanmasının ardından Müslüman dokunun öncüsü olmaya devam etmiştir. 1916-1918 yılları arasında gerçekleşen işgal ve muhacirlik yıllarının yaralarını sarmak için uğraş veren Trabzon ahalisi, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında bölgelerinin yeniden istilaya uğrama ihtimali ve Osmanlı Devleti’nden kopma tehlikesi karşısında mücadele etmek amacıyla bir millî müdafaa organizasyonu oluşturmak üzere harekete geçmiş, bu organizasyona Trabzon’un Müslüman-Türk burjuvazisi öncülük etmiştir. Bu zümrenin siyasi çekişmeyi bir kenara bırakarak 1918 yılının sonlarından itibaren başlattığı teşkilatlanma çalışmaları, Paris Barış Konferansı’nda bölgede Pontus Devleti ve Ermeni Devleti kurulması yönünde yürütülen iç ve dış ayrılıkçı faaliyetler dolayısıyla hız kazanmış ve Şubat 1919’da Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti’nin (TMHMC) kurulmasıyla neticelenmiştir. Erzurum Kongresi’nin toplanmasında öncülük eden TMHMC’nin buradan başlayarak sürdürdüğü muhalif yaklaşım, cemiyete yönelik İttihatçılık ve usulsüzlük suçlamalarıyla birlikte 1922 yılı başından itibaren farklı bir boyuta ulaşmıştır. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin yönetim kademesi 1919-1923 yılları arasında mevcut siyasi koşullar çerçevesinde dikkat çekici boyutta değişikliklere uğramıştır. Cemiyet’in 1919-1923 yılları arasında görev alan kurucu veya yönetici üyelerinin özelliklerine bakıldığında Trabzon’un köklü ayan bakiyesi hanedan ve eşraf ailelerine mensup oldukları; kimi İttihatçı, kimi İtilafçı olan bu üyelerin başta tüccar kesimi olmak üzere eski mebus, mülki idareci, hukukçu, aydın, din adamı, eğitimci gibi geniş bir yelpazede yer aldıkları görülür. Bu özellikleri ile topluma hitap etmede öncü konumda yer alan yönetimdeki üyeler gerek Millî Mücadele boyunca gerekse Cumhuriyet’in ilanı sonrasında bu statülerini devam ettirmiş, sonraki yıllarda da Trabzon’un siyasi ve sosyal-kültürel yaşamını şekillendiren öncü simaları olarak kendilerini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler

Trabzon, Eşraf, Millî Mücadele, Cemiyet, Müdafaa-i Hukuk

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, ukoksal[at]ktu.edu.tr, ORCID: 0000 0003 0796 2491

The Civil Society Aspect of Political Organization in the National Struggle: The Social Base of the Trabzon Society for the Protection of Law of Nationality (Trabzon Defense of Law Society)

Abstract

Trabzon, which has been an important center for commercial activities throughout history, maintained this feature during the Ottoman Empire. As the state evolved into a bureaucratic structure and society modernized after the Tanzimat, the Muslim and non-Muslim gentry in Trabzon also took their place within this new structure. In terms of their roots, the Muslim-Turkish gentry mostly belonged to the ayan families, known as *aghas* in the region. The families of ayan origin, whose influence is still felt today, and other social groups within the Muslim-Turkish groups, who had gained economic power in various ways, formed a rising merchant class over time. While the extent to which this group competed with the non-Muslim or local bourgeoisie is beyond the scope of this study, the aforementioned caste made itself felt in the city from commerce to bureaucracy, from political activities to social and cultural life, and reached a level to lead the society, especially after the Second Constitutional Period. In this process, the notables of Trabzon, who were basically divided into two groups as supporters of the Committee of Union and Progress and the Freedom and Union Party, continued to be the pioneers of the Muslim groups upon their return after the end of the Russian occupation. After the signing of the Armistice of Mudros on October 30, 1918, the people of Trabzon, who were struggling to heal the wounds of the years of occupation and emigration between 1916 and 1918, took action to form a national defense organization to fight against the possibility of re-invasion of their region and the danger of breaking away from the Ottoman Empire. This organization was led by Trabzon's Muslim-Turkish bourgeoisie. The organizational efforts initiated by this group from the end of 1918, leaving aside the political strife, gained momentum due to the internal and external separatist activities carried out at the Paris Peace Conference for the establishment of a Pontus State and an Armenian State in the region, and culminated in the establishment of the Trabzon Society for the Protection of Law of Nationality (Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti) in February 1919. The oppositional approach of the society, which led to the convening of the Erzurum Congress, reached a different dimension as of the beginning of 1922 with the accusations of Unionism and irregularities against the society. Between 1919 and 1923, the administrative level of Trabzon Society for the Protection of Law of Nationality (Trabzon Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti) underwent remarkable changes within the framework of the existing political conditions. When we look at the characteristics of the founding or executive members of the Society between 1919 and 1923, it is seen that they belonged to the well-established families of the ayan, dynasty and notables of Trabzon; some of these members, some of whom were Unionists and some of whom were The Entente Liberales, were in a broad spectrum such as former MPs, civil administrators, jurists, intellectuals, clergymen and educators, especially the merchant segment. With these characteristics, the members of the administration, who were in a pioneering position in addressing the society, maintained this status both during the National Struggle and after the Proclamation of the Republic. In the following years, they showed themselves as pioneering figures who shaped the political and social-cultural life of Trabzon.

Keywords

Trabzon, Notables, National Struggle, Society, Mudafaa-i Hukuk

1. Giriş

Trabzon, coğrafi konumu dolayısıyla tarih boyunca önemli bir ticaret merkezi olma özelliği göstermiştir. Osmanlı Devleti egemenliğine girdikten sonra da ticari faaliyetlerin yoğun şekilde gerçekleştirildiği Trabzon’da özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren ticarete gayrimüslim burjuvazi yanında, söz sahibi konumunda bir Müslüman eşrafı kesimi de ortaya çıkmıştır. Ticari faaliyetlerin etkisiyle iç ve dış gelişmeleri yakından izleme imkânı olan Nemlizadeler, Eyübzadeler, Barutçuzadeler, Çulhazadeler, Hacıkadızadeler, Hacıalihafızzadeler vb. gibi ailelerin² yer aldığı Trabzon’un ticaretle uğraşan eşrafı Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılda geçirdiği değişim ve dönüşüm sürecinin de etkisiyle ekonomik yaşama ilave olarak vilayetin idari, siyasi, sosyal ve kültürel yaşamında da faal şekilde yer almıştır.³ 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hemen her alanda etkili olan ve adeta *batı burjuvazisini andıran*⁴ bu eşrafın eğitim imkânlarına da kolaylıkla erişmesi yeni nesillerinin büyük kısmının yükseköğrenim görmesini sağlamış, böylelikle vilayetin *aydın eşrafının* temelini de önemli ölçüde bu aileler şekillendirmiştir. Diğer yandan bu aileler arasındaki ticari ilişkiler ve evlilikler, sonraki süreçte de söz

1 Osmanlı Devleti’nde klasik dönemde “eşraf” ve “ayan” kavramları en yalın şekliyle “şehrin ileri gelenleri” anlamında kullanılmaktadır. Bu toplumsal tabaka devletle reaya arasındaki ilişkilerin organizasyonunda aracı bir rol üstlenmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özer Ergenç, “Osmanlı Klâsik Dönemindeki ‘Eşraf ve A’yan’ Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, 3/3 (1982), s. 105-113; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Âyânlık*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994. Söz konusu zümre “vücu-ı belde”, “eşraf-ı hanedan”, “muteberan”, “müteneffizan” gibi muhtelif isimlerle de tarif edilmektedir. Trabzon açısından bakıldığında vilayette 19. yüzyılın sonlarına doğru iç ve dış ticarete Müslümanların da önemli bir yer almaya başladığı görülmektedir. Kudret Emiroğlu’nun “liman burjuvazisi” olarak tanımladığı yapı içerisinde “ayan bakiyesi hanedanlar” dahil olmuş, zenginleşerek Tanzimat’ın getirdiği siyasal sistemle bütünleşmişlerdir. Böylece yerelde siyasi, iktisadi ve kültürel olarak egemen bir yapı doğmuştur. Kudret Emiroğlu, “Trabzon’da XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kahvehane ve Kitabevi Bağlamında Toplumsal Tabakalanma, Kültür ve Siyaset”, *Kebikeç*, 10 (2000), s. 212. Taşradaki bu yeni yapılanmanın merkezî iktidarla güç mücadelesini değerlendiren Hamdi Özdiş de Tanzimat sisteminde yerel meclisler içerisinde etkin olan şahısların bölge seçkinlerinden olduğunu altını çizmektedir. Merkeziyetçi yapıyla uyumlu yeni bürokratik sistemle bir şekilde bütünleşen yerel güçler, Vilayet Nizamnamelerinin hayata geçirilmesinden Cumhuriyet’e kadar süreklilik arz eden bir zümre teşkil etmektedir. Hamdi Özdiş, “Taşrada İktidar Mücadelesi: II. Abdülhamid Döneminde Trabzon Vilayeti’nde Eşraf, Siyaset ve Devlet (1876-1909)”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2008, s. 20.

2 Bölgelerinde güçlenerek merkezî otorite ile karşı karşıya gelen taşradaki ayan ailelerinin kontrol altına alınması yönünde Padişah II. Mahmut Dönemi’nde etkili şekilde mücadele verilmişse de bu ailelerin bir kısmının bölgelerinde etkin unsur olma özelliği 19. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Trabzon Vilayeti’nde de 19. yüzyılın sonlarında merkezî otoriteye karşı gelip huzursuzluk çıkarmaya devam eden aileler mevcuttur. Sırrı Paşa, Trabzon Valisi olarak görevde bulunduğu dönemde ayan bakiyesi olup halka huzursuzluk kaynağı teşkil eden söz konusu ailelerle mücadele etmiş, yörelerinde sevilen, tanınmış ve devlet hizmetlerinde yararı bulunanların vilayetlerde çeşitli işlerde istihdam edilmelerinin uygun olacağına dair düzenlediği bir raporu (1880) merkeze göndermiştir. Raporda yer verilen ve “kıdem, servet ve haysiyet” bakımından sınıflandırılan yerel hanedanlar arasında Nemlizade, Subaşızade, Kalcızade, Eyübzade, Çulhazade, Abanoszade, Alaybeyzade gibi aileler zikredilmektedir. Ayhan Yüksel, “Trabzon Valisi Sırrı Paşa’nın 1880 Tarihli Bir Raporuna Göre Doğu Karadeniz’in Önde Gelen Aileleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16 (Güz 2004), s. 183-184; Ahmet Köksal, *Giritli Sırrı Paşa (1844-1895)*, Trabzon: Serander Yayınları, 2018, s. 54-55.

3 Ticarete etkin olan ailelerin üyeleri 19. yüzyılın sonundan itibaren şehrin idaresinde, bürokratik makamlarda sıklıkla görev verilen kişilerdir. Bu konuda bir çalışma için bkz. Kudret Emiroğlu, “Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon’da Bürokrasi ve Eşraf”, *Kebikeç*, 14 (2002), s. 155-172.

4 Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 176.

konusu ailelerin pek çok faaliyette birlikte hareket etmelerini ve aynı zamanda nüfuzlarının süreklilik kazanmasını sağlamıştır.⁵

I. Dünya Savaşı yıllarında Trabzon'un Rus işgaline uğraması nedeniyle vilayetin güvenli bölgelerine veya başta İstanbul olmak üzere çeşitli vilayetlere dağılarak faaliyetlerini sınırlı da olsa devam ettiren güçlü eşraf aileleri işgalin sonlanmasının ardından döndükleri Trabzon'da yokluk, açlık ve sefalet içindeki ahalinin önderi olarak yer almışlardır. Özellikle ticaretle uğraşan eşraf kesiminin ekonomik faaliyetleri Rus işgali sürecinde aksamıştır. Ticaretle uğraşan bu zümre Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla başka bir işgal tehlikesi ihtimalinden ve bölgedeki gayrimüslimlerin ülkenin parçalanması yönündeki çabalarından endişe duymuş, çetecilik faaliyetlerinden de zarar görmüşlerdir. Her ne kadar 20. yüzyılın başlarından itibaren siyasi açıdan temelde iki kutba⁶ ayrılmış olsalar da Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında ülkenin parçalanması ve bölgelerinin Osmanlı Devleti'nden ayrılması tehlikesi karşısında bir araya gelmişlerdir. Bu kapsamda *kurtuluş çaresini kendilerinde gören* İttihatçılar ve *İstanbul hükûmetinden medet uman* İtilafçılardan oluşan Trabzon eşrafı, kötü gidişatı durdurmak, olası işgallere engel olmak, Rus işgali ve muhacirlik izlerini yok etmek üzere hep beraber teşkilatlanma faaliyetlerine başlamıştır.⁷

Millî Mücadele yıllarında kurulan ilk teşkilatlardan biri olan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti (Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bu çalışmalarda kuruluşundan 1923 yılı sonuna kadar Trabzon'da ortaya çıkan siyasi gelişmeleri cemiyetin toplumsal tabanı, yönetim kurulu üyelerinin özellikleri bağlamında irdeleyen bütüncül bir çalışma yapılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada TMHMC'nin kuruluşundan Cumhuriyet Halk Fırkası'na (CHF)

⁵ Örneğin 19. yüzyılın sonlarından itibaren ticari hayatta etkili olan Nemlizadelerin Eyüzbadeler ve Hacıkadızadelerle; Barutçuzadelerin ise Hacıalihafizzadeler ve Murathanzadelerle akrabalık ilişkileri mevcuttur. Mehmet Akif Bal, haz., *Trabzon'a Işık Tutan Anılar (1900-1950): Mustafa Kemal Sayılı'nın Trabzon Anıları I*, İstanbul: Trabzon Kitaplığı, 2011, s. 81-85.

⁶ II. Meşrutiyet'in öncesinde bölgede gizli şekilde teşkilatlanan İttihatçıların ve ademimerkeziyet taraftarlarının etkili olduğu Trabzon, 1908 yılından itibaren İttihat ve Terakki Cemiyetinin siyasi olarak görünür ve aktif olduğu vilayetler arasında yer almıştır. Süleyman Beyoğlu, *İki Devir Bir İnsan: Ahmet Faik Günday ve Hatıraları*, İstanbul: Bengi Yayınları, 2011, s. 34-35. İttihatçılar, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının kurulmasının ardından bu grupla yoğun bir siyasi nüfuz mücadelesine girmiştir. İki grup arasındaki çekişme 1912 seçimleri sonrasında daha da artmıştır. Rahmi Çiçek, "Osmanlı Taşra Kenti Trabzon'da Siyaset (1908-1914)", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu (8-10 Nisan 1999) Bildirileri*, yay. haz. Turan Gökçe, İzmir: Türk Ocakları İzmir Şubesi Yayınları, 2000, s. 546-556.

⁷ Erdeha, *Millî Mücadelede*, s. 176. Trabzon'da kurtuluş çareleri aranırken İstanbul'da üyelerinin büyük çoğunluğunu Trabzon ve havalisi doğumlu kişilerin oluşturduğu Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti kurulmuştur (Ocak 1919). Cemiyetin kurucuları Şatırzade Hasan Hicabi (Başkan), Dervişkaptanzade Necati, Memişpaşazade Memiş Edhem, Süleyman Sûdi, Mehmet Kâmil, Şükrü ve Besim Beylerdir. Cemiyetin programından anlaşıldığına göre yerinden yönetim (ademimerkeziyet) ve saltanata bağlılık esaslarına uygun olarak anayasa, ekalliyetler hukuku ve nispi seçim sistemi benimsenmiştir. İttihatçı karşıtlığı ile bilinen cemiyet Trabzon Vilayeti'nde teşkilatlanma çabası içinde olmuşsa da yalnızca Of ve Rize'de şubeler açabilmiştir. Cemiyet, bölgede Pontus Devleti kurulması tehlikesinin ortadan kalktığı düşüncesiyle 15 Eylül 1919 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katılmıştır. Benzer amaçlarla İstanbul'da kurulan (Haziran 1919) bir diğer cemiyet ise yönetiminde Harbiye Nazırı Abdullah Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa ve Trabzonlu Doktor Kerim Sebati Bey'in de yer aldığı Trabzon ve Havalisi Müdafaa-i Milliye Cemiyetidir. Sabahattin Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 57-62, 67-68; Ülkü Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme Süreci (1919-1950)", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015, s. 303-304, 315.

dâhil olduğu sürece kadar yönetim kurulunda oluşan değişikliklere ve bu kurullardaki üyelerin kısa biyografilerine yer verilmiştir. Çalışmanın bu yönde yapılacak araştırmalara katkı sunması hedeflenmektedir.

2. Millî Mücadele’de Trabzon’da Siyasi Teşkilatlanma ve Öncü Kadrolar

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında Türk topraklarının bir kısmının İtilaf devletlerinin haksız işgaline uğraması ve antlaşmanın esnek hükümleri, Türk halkını yeni işgallerin ortaya çıkabileceği konusunda endişeye sevk etmiştir. Esasen Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi için bu endişeler çok da yersiz değildir. Nitekim Rus işgali sırasında yaşananlar bir yana ateşkesin imzalanması ile birlikte azınlıkların gizli veya açık bir şekilde devletin çöküşü için faaliyetler içinde olmaları bölgedeki Türk-Müslüman halkın savunma teşkilatları oluşturmasında etkilidir.⁸ Trabzon ve çevresi, savunma amaçlı siyasi teşkilatların en erken oluşturulduğu yerlerdendir. II. Meşrutiyet yıllarından itibaren bölgede etkin olan İttihatçıların Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinin işgal edilmesi veya Türk topraklarından koparılmak istenmesi çabalarına karşı ahalinin teşkilatlanması için çaba göstermesi bu yönde faaliyetlerin erken gerçekleşmesinin en temel faktörüdür.⁹

Mondros Ateşkes Anlaşması’nın hemen ardından çeşitli toplantılar düzenleyen Trabzon ileri gelenleri bu faaliyetler kapsamında 30 Kasım 1918 akşamı Hacıkasım Mahallesi’nde Trabzon Belediye Başkanı Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi başkanlığında bir araya gelmiştir. Toplantıda, Rus işgalinin ortaya çıkardığı ekonomik, kültürel ve sıhhi sorunlara dair görüş alışverişinde bulunularak çözüm önerileri dile getirilmiştir. Toplantının en temel amacı ise Osmanlı Devleti’nin varlığına son verilip topraklarının parçalanacağı tehlikesi karşısında milletin müdafaası konusunda yapılacakların görüşülmesi olmuş, siyasi örgütlenmenin sağlanması yönünde ortak bir düşünce ortaya çıkmıştır. Bu amaçla toplantıda alınan kararlardan biri de *halk efkârının müdafaaya hazırlanması* amacıyla siyasi bir gazetenin (*İstikbal*) çıkarılmasıdır.¹⁰ Trabzon eşrafından

⁸ Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk-Söylev*, Cilt I (1919-1920), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 3-9.

⁹ İttihatçıların Trabzon’daki faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Üçüncü, *İttihatçıların Trabzon’daki Faaliyetleri*, Ankara: Altınpost Yayınları, 2012.

¹⁰ Çıkarılacak gazetenin çalışmalarıyla ilgilenmek üzere Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi’nin oğlu Faik Ahmet Bey, Nakibüleşrafzade Zeynelabidin Bey, Darülmuallimin Müdürü Mustafa Reşit Bey ve Sultani Edebiyat Öğretmeni Mehmet Murat Bey görevlendirilmiştir. Bu heyetin iki gün sonra Zeynelabidin Bey’in Çiftehnamam Sokağı’ndaki evinde gerçekleştirdiği toplantıya Avukat Salih Zeki Bey de katılmıştır. Faik Ahmet Bey’in çıkaracağı gazetenin başlangıçta haftada iki gün yayımlanması, gazetede yer alacak sosyal ve bilimsel yazıların Nakibüleşrafzade Zeynel Abidin Bey, Mustafa Reşit Bey ve Mehmet Murat Bey tarafından; politik yazıların ise *Adese-i Eyyam (Günlerin Merceği)* adı altında Salih Zeki Bey tarafından hazırlanması kararlaştırılmıştır. Yazı ekibinde Dava Vekili Kadri Mesut Bey ve Sultani Türkçe Öğretmeni Kethüdazade Bahattin Bey de yer almıştır. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, *Trabzon’un Yakın Tarihi*, Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Basımevi, 1986, s. 39-40; Mesut Çapa, “Millî Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 3/10 (1992), s. 133; Faik Ahmet Barutçu, *Siyasî Hâtıralar, Millî Mücadeleden Demokrasiye*, yay. haz., Mustafa Everdi, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2001, s. 32-34; Hikmet Öksüz ve Veysel Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu: Hayatı, Hatıratı, Trabzon’un Yakın Tarihi ve Yassıada Mektupları*, Trabzon: Serander Yayınları, 2018, s. 192-193.

sağlanan maddi desteklerle başlangıçta Mihailidi Matbaası'nda basımına başlanan *İstikbal* gazetesinin ilk sayısı 11 Aralık 1918 tarihinde yayımlanmıştır.¹¹

I. Dünya Savaşı'nın ardından barışın tesis edilmesinin beklendiği Paris Barış Konferansı'nda (18 Ocak 1919) Rum ve Ermenilerin bölge üzerindeki talepleri Türk halkının endişelerini haklı çıkaran, teşkilatlanmanın gerekli olduğu düşüncesini doğrulayan ve bunun hızlı bir şekilde yapılması yönünde itici güç olan bir diğer gelişmedir. Trabzon eşrafı, konferansta vilayetlerinin bir kısmını da kapsayacak şekilde Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti ile sınırları Zonguldak'tan Batum'a uzanan ve birkaç iç vilayeti de içeren bir Pontus Devleti kurulması taleplerinin gündeme gelmesi¹² üzerine teşkilatlanma faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bölgelerinin Osmanlı Devleti'nden ayrılması tehlikesine karşı tedbirler almak ve haklarını *müdafaa* etmek üzere bir cemiyet kurulması yönünde art arda toplantılar¹³ düzenleyen Trabzonlular 10 Şubat 1919 akşamı Nemlizade Hacı Osman Efendi'nin Tekke Mahallesi'nde, Tavanlı Camii arkasındaki konağında¹⁴ gerçekleştirdikleri toplantıda adı Trabzon Muhazafa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti (TMHMC) şeklinde belirlenen teşkilatın 11 kişilik merkez heyetini ve 9 kişilik merkez şube yönetim kurulunu seçmiştir. Ertesi gün hazırlanan nizamname 12 Şubat günü valiliğe teslim edildikten sonra 13 Şubat'ta düzenlenen valilik ilmühaberi ile

¹¹ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 32. Gazete, daha sonraki yıllarda aynı adlı *İstikbal* Matbaası'nda basılmıştır. *İstikbal* gazetesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Asuman Demircioğlu, "Faik Ahmet (Barutçu) Bey ve *İstikbâl* Gazetesi (1918 Yılı Sonu ve 1922 Yılı)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1998; Çapa, "Millî Mücadele Döneminde *İstikbal* Gazetesi"; Ömer Ali Keskin, "Millî Mücadele'ye Giden Yolda Bir Gazetenin Doğuşu; *İstikbâl*", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/2 (2015), s. 183-198.

¹² Fahrettin Kırzioğlu, yay. haz., *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I. Cilt, Ankara: Kültür Ofset Ltd. Şti, 1993, s. 4; Mahmut Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi Birinci Kitap-Erzurum Kongresi*, Ankara: Nüve Matbaası, 1968, s.10-11; Mesut Çapa, *Millî Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayınları, 1998, s. 10.

¹³ Bu toplantılardan birinde belirlenen müteşebbis heyet; Kazazzade Hüseyin, Barutçuzade Hacı Ahmet, Nemlizade Şevki, Hacıhahfızade Mehmet Salih, Eyübzade Ömer Fevzi ve Hafız Mehmed Efendilerden oluşturulmuştur. Ardından 9 Şubat 1919 günü Murathanzade Ziya Bey'in evinde yapılan toplantıya katılan Eyübzade İzzet, Çulhazade Kadri, Bekirefendizade Hacı Rüştü Hafız, Murathanzade Ziya, Nemlizade Sabri, Mollabekirzade Mehmed Avni, Kazazzade Hüseyin, Hacıhahfızade Mehmet Salih, Nemlizade Şevki, Eyübzade Ömer Fevzi, Hafız Mahmud Bey ve Efendilerden oluşan heyet cemiyetin artık faaliyete geçmesini kararlaştırmıştır. Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 77.

¹⁴ Toplantıya ev sahipliği yapan Nemlizadeler 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Trabzon'da etkili olan ailelerdendir. Yavuz Sultan Selim zamanında Azerbaycan'dan getirtilerek İstanbul'da iskân edilen Nemlizadelerin bir kolu 1870 yılından sonra Trabzon'a yerleşmiş ve 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren vilayetin önde gelen tüccar aileleri arasında yer almıştır. Mehmet Akif Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzon'un Ünlü Aileleri*, İstanbul: Çatı Yayınları, 2007, s. 832-833. İstanbul, Samsun, Trabzon ve Erzurum'da ticaretle uğraşan Nemlizadeler, 19. yüzyılın sonundan itibaren aynı zamanda devlet hizmetlerinde yer verilen eşraf aileleri arasındadır. Emiroğlu, "Vilayet Salmelerine Göre", s. 163. Devlet hizmetlerine katkıları dolayısıyla çeşitli rütbelere verilen aile üyelerinden Cemal Bey, II. Meşrutiyet öncesinde (Şubat 1907) başladığı Trabzon Belediye Başkanlığı görevini 1909 yılına kadar sürdürmüştür. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*, Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT.), 2834-40; Gökhan Selcik, "Trabzon Gazetesi'ne Göre Trabzon Vilayeti (1906-1907)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2002, s. 13. Hacı Osman Efendi de 1908 seçimlerinde Trabzon milletvekili olarak Meclis-i Mebusanda yer almıştır. İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: I. ve II. Meşrutiyet*, II. Cilt, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1998, s. 574. Hacı Osman Efendi TMHMC'nin kuruluş çalışmaları sırasında vefat etmiştir. Cemal Bey ise Millî Mücadele yıllarında İstanbul'da ticaretle uğraşmıştır. TMHMC merkez kurulu 14 Şubat 1919 tarihinde aldığı bir kararla Nemlizade Cemal Bey'in İstanbul ile yapılacak haberleşmede cemiyetin temsilcisi olmasını kararlaştırmıştır. Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 82.

cemiyetin resmî kuruluş işlemleri tamamlanmıştır.¹⁵ Cemiyet’in merkez kuruluna Barutçuzade Hacı Ahmet, Eyübzade İzzet, Eyübzade Ömer Fevzi, Abanoszade Hüseyin, Murathanzade Ziya, Nemlizade Sabri,¹⁶ Hatipzade Emin, Kazazzade Hüseyin, Hacıalihafızade Mehmet Salih, Mollabekirzade Mehmet Avni ve Müftüzade Hacı Mehmet; yönetim kuruluna Hafız Mahmut, Barutçuzade Faik, Çulhazade Hacı Kadri, Nemlizade Şevki, Subaşızade Münir, Zehirzade Zühtü, Hocazade İbrahim Cûdî, Kulaksızade İbrahim, Ustazade Nazmi Bey ve Efendiler seçilmiştir.¹⁷ TMHMC’nin başkanlığı görevine ise Murathanzade Ziya Bey getirilmiştir.¹⁸

Cemiyet kısa süre içerisinde vilayette teşkilatlandıktan¹⁹ sonra ilk kongre 23 Şubat 1919 tarihinde Nemlizadelerin Uzunsokak’taki evinde Trabzon Müftüsü Ahmet Mahir Efendi²⁰ başkanlığında gerçekleştirilmiştir.²¹ Paris Barış Konferansı’nın devam ettiği bu süreçte

¹⁵ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 77-81.

¹⁶ Cemiyetin kurucuları arasında bulunan Nemlizade Sabri Bey’in aile adı bazı kaynaklarda *Temellizade* veya *Temelzade* şeklinde yer almaktadır. Karadeniz Bölgesi’nde *Temelzade* ailesi mevcutsa da söz konusu kaynaklardaki aile adının *Nemlizade* olması gerektiği ve *Temelzade/Temellizade* şeklinde yanlış okunduğu kanaatindeyiz.

¹⁷ Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, s. 19; Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 64; Çapa, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 10-11; Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 79.

¹⁸ *İstiklâl*, S. 72, 4 Mart 1335 (1919); Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 81, 90-91, 123, 133; Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, s. 164, 171, 180. Pek çok kaynakta Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi’nin cemiyetin kuruluşunun ardından veya ilk kongresinden sonra başkanlığa seçildiği bilgisi yer almaktadır. Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, s. 19; Tarakçıoğlu, *Trabzon’un Yakın Tarihi*, s. 44; İzzet Öztoprak, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, 13-17 Ekim 1986, yay haz. Mehmet Sağlam, Bayram Kodaman, Ahmet Nişancı ve Celâl Tarakçı, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, 1988, s. 340-341; Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 64; Çapa, *Millî Mücadele Döneminde*, s.11; İsmail Akbal, *Millî Mücadele Döneminde Trabzon’da Muhalefet*, Trabzon: Serander Yayınları, 2008, s. 98. Mustafa Kemal Paşa’nın 1 Haziran 1919 tarihinde Trabzon Valiliğine gönderdiği ve vilayetteki cemiyetlere dair bilgi istediği şifre telgrafına Vali Mehmet Galip Bey tarafından 9 Haziran günü verilen cevaba göre TMHMC’nin yönetim kurulunda yer alan kişiler; Murathanzade Ziya, Nemlizade Sabri, Çulhazade Kadri, Hacıalihafızade Mehmet Salih, Kazazzade Hüseyin, Abanoszade Hüseyin ve Hatipzade Emin Efendilerdir. Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk-Söylev*, Cilt III (Vesikalar/Belgeler), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 1206-1209. Diğer yandan TMHMC yönetiminin gerçekleştirdiği çeşitli yazışmalardan anlaşıldığı üzere Şubat 1919-Ekim 1919 tarihleri arasında TMHMC’nin merkez kurulu başkanlığı görevi Murathanzade Ziya Bey tarafından yürütülmüştür. Ziya Bey’in ardından Nemlizade Sabri Bey cemiyetin başkanı seçilmiştir. Barutçuzade Ahmet Efendi ise Sabri Bey’in istifası üzerine 12 Ocak 1920’de cemiyetin başkanlığına getirilmiştir. Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I. Cilt, s. 164,171, Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 81, 90-91, 123, 252.

¹⁹ BOA, Dâhiliye Asayiş Kalemi (DH. EUM.AYŞ.), 20-3; *Vakit*, S. 25 (475), 17 Şubat 1335 (1919); Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, s. 18-20; Köksal, “Trabzon’da Dernekleşme”, s. 305-306.

²⁰ *Şeyhülislamlık (Bâb-ı Meşihat) Arşivi (ŞBMA)*, Sicill-i Ahval Müdüriyeti Ulema Sicil Dosyaları (SAMUSD), 0172/05;

²¹ Bazı kaynaklarda kongrenin Müftü İmadeddin Efendi (1844-1910) başkanlığında toplandığı bilgisi mevcuttur. İmadeddin Efendi, II. Meşrutiyet yılları öncesinde (1888-1908 yılları arasında) Trabzon Müftüsü olarak görev yapmıştır. Ahmet Köksal, “Trabzon Müftüsü Ahmed Mahir Efendi ve Faaliyetleri (1867-1924)”, *I. Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu (12-14 Aralık 2019) Bildiriler Kitabı*, ed., Kenan İnan ve Deniz Çolak, Trabzon: Avrasya Üniversitesi Yayınları, 2020, s. 560. İmadeddin Efendi, 17 Ekim 1908 tarihinde Trabzon mebusu seçilmiş ve bu görevini sürdürürken 27 Aralık 1910 tarihinde vefat etmiştir. *ŞBMA*, SAMUSD, 2435/02; Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 578. TMHMC’nin ilk kongresine başkanlık eden kişi dönemin Trabzon Müftüsü (Kölezade) Ahmet Mahir Efendi’dir. Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 78; Hikmet Aksoy, haz., *Bir Ömür Bir Şehir: Trabzonlu Gazeteci Cevdet Alap’ın Anıları*, Trabzon: Trabzon Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2008, s. 62. Cemiyetin kuruluşunda yer alan Ahmet Mahir Efendi, Sivas Kongresi sonrasında Trabzon Belediye Başkanı Hüseyin Efendi ile birlikte padişaha bağlılık telgrafi çekmiş, ayrıca İstanbul Hükûmeti’nin Millî Mücadele aleyhine yayımladığı fetvaya

gerçekleşen kongrede alınan kararlara göre Türk milletinin haklarını savunmak ve bölgedeki Rum ve Ermenilerin çoğunlukta olmadığını açıklamak üzere Paris'te faaliyet yürütecek 3 kişilik bir heyet belirlenmesi ve bu heyeti seçmek üzere de TMHMC içerisinde görevlendirilecek 5 kişinin İstanbul'a gönderilmesi, ayrıca teşkilatın yaygınlaştırılması, çeşitli komisyonlar oluşturulması, bilimsel yayınlarla bölgenin Türklüğüne, coğrafi ve tarihi durumuna dair tespitlerde bulunulmasına dair destekleyici faaliyetler yapılması planlanmıştır.²²

İzmir'in Yunan işgaline uğramasının ardından gerçekleştirilen ikinci kongre ise 28 Mayıs 1919 tarihinde toplanmıştır. Silahlı mücadele tedbirlerinin de görüşüldüğü kongrede bölgenin parçalanması tehlikesine karşı cemiyetin tek başına mücadele etmesinin yeterli olmayacağı, aynı tehlikenin mevcut olduğu Doğu Anadolu vilayetlerindeki teşkilatları da içeren bir kongre ile çözüm önerilerinin müzakere edilmesi kararlaştırılarak 30 Mayıs 1919 tarihinde kongre heyeti tarafından Vilayât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti Erzurum Şubesine bir telgraf çekilmiştir.²³ Aynı amaçlarla Erzurum'dan da Trabzon'a bir telgraf gönderilmiştir.²⁴ Yapılan hazırlıkların ardından Mustafa Kemal Paşa'nın da katılımı ile 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi düzenlenmiştir. Erzurum Kongresi'ne Trabzon Vilayeti'nden 18 delege katılmıştır.²⁵

Erzurum Kongresi kararlarına göre 1919 yılı sonbaharında teşkilatını yeniden oluşturan ve adı Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (TMHC) olarak değiştirilen cemiyetin bu teşkilatlanma çalışmaları sürecinde ve özellikle Sivas Kongresi'nin ardından, İstanbul hükûmeti ile haberleşmenin kesilmesi kararı sonrasında, Sivas'taki Heyet-i Temsiliyeye karşı muhalif bir tavrın oluştuğu görülmektedir.²⁶ Bu süreçte cemiyet yönetimi, Erzurum

---

karşılık olarak Ankara Müftüsü Rifat Bey tarafından neşredilen Anadolu fetvasını imzalamamıştır. Köksal, "Trabzon Müftüsü Ahmed Mahir Efendi", s. 557, 566-567.

²² Çapa, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 11-12.

²³ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 123-129.

²⁴ Çapa, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 13-14.

²⁵ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 146-147.

²⁶ Esasen Heyet-i Temsiliye üyeliğine seçilen Trabzon delegelerinden Servet ve İzzet Beylerin Erzurum Kongresi kararlarına aykırı olarak Sivas'ta bir kongre toplanmasına karşı çıkmalarıyla başlayan muhalefet, Sivas Kongresi sonrasında İstanbul hükûmeti ile haberleşmenin kesilmesi kararının ardından daha da artmıştır. Haberleşmenin yeniden sağlanmasını isteyen Trabzon eşrafından ve cemiyet yönetiminden bazı kişiler Vali Mehmet Galip Bey'in başkanlığında 20 Eylül 1919 tarihinde gerçekleşen bir toplantı sonrasında Kâzım Karabekir Paşa'ya telgraf göndererek taleplerini iletmışlerdir. Telgrafa imza atanlar Servet ve İzzet Beyler ile Barutçuzade Hacı Ahmet, Ulemadan Emin, Müftü Mahir, Hafız Mahmut, Alaybeyzade Faik, Zehirzade Zühtü Bey ve Efendilerdir. Diğer yandan aynı gün Padişah Vahdettin tarafından yayımlanan beyannamede bazı kişiler tarafından ülkenin gerçek durumunun saptırıldığı, halk ile hükûmet arasında ayrılık olduğu ilan edilerek Avrupa kamuoyunun yanıltıldığı ve bu durumun hükûmetin çağırılacağı barış konferansında devleti zor durumda bırakacak ve seçimleri geciktirecek bir hareket olduğu belirtilmiştir. Beynamede milletin soğukkanlı olup hükûmetin emirlerine uyması istenmiştir. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1969, s. 238-268. Bu beyannamenin ardından 21 Eylül günü Trabzon Belediye Reisi Hüseyin Efendi ve Müftü Mahir Efendi imzasıyla *padişaha bağlılık* telgrafı çekilmiş, telgraf İstanbul basınında da yayımlanmıştır. Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, s.169-172. Telgraf, belediye başkanı ve müftü imzasıyla gönderilmişse de hazırlanması için oluşturulan 11 kişilik heyette yer alan 7 kişi (Belediye Başkanı Hüseyin, Müftü Ahmet Mahir, Dava Vekili Kadri Mesut, Hamamizade İhsan, Abanoszade Selahattin, Murathanzade Ali ve Kethüdazade Bahattin Efendiler) tarafından imza altına alınmıştır. Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 194-208.

Kongresi’nde kabul edilen nizamname gereğince TMHC’nin 10 kişilik merkez heyetinin yenilenmesi amacıyla 20 Eylül 1919 tarihli bir telgrafla bütün şubelere heyette yer alacak kişilerin seçilerek bildirilmesini iletmiştir.²⁷ Bu kapsamda kaza şubelerinden alınan oylara göre Nemlizade Sabri Bey, Kazazzade Hüseyin Efendi, Hacıalihafizzade Ömer Efendi, Barutçuzade Ahmet Efendi, Hacıalihafizzade Mehmet Salih Efendi, Hatipzade Mustafa Efendi, Kasımzade Temel Efendi, Hacıahmetzade Hafız Mahmud Efendi, İdare Meclisi azasından Molla Bey ve Eyübzade Daniş Efendi’den oluşan yönetim kurulunun seçildiği görülmektedir. Seçimin ardından ekseriyeti sağlayan Nemlizade Sabri Bey cemiyetin başkanlığına getirilmiştir. Sabri Bey’in bu göreve seçildiğine dair kararı içeren resmî yazı 18 Teşrinievvel 1335 (18 Ekim 1919) tarihlidir. Seçim sonuçları ve yeni heyette yer alanların listesi Sivas’taki Heyet-i Temsiliyeye de aynı gün bildirilmiştir. Nemlizade Sabri Bey’in başkanlık görevi yaklaşık 3 ay sürmüş, kendisi 9 Ocak 1920 tarihinde cemiyetin merkez heyetine sunduğu bir yazıyla işlerinin yoğunluğunu gerekçe göstererek istifa etmiştir. Sabri Bey’in istifası sonrasında çoğunluğun oyunu alan Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi TMHC’nin başkanlığına seçilmiştir.²⁸

THMC Millî Mücadele Dönemi’nde Trabzon’da siyasi hayatın öncü kuruluşu olarak çeşitli mitinglerle işgallerin protesto edilmesi, cephelerde kazanılan zaferlerin kutlanması gibi faaliyetlerde etkin rol oynamış, aynı zamanda cepheye maddi destekte bulunmak üzere Trabzon ahalisinden yardımlar toplamıştır. Cemiyette çeşitli tarihlerde konferanslar, sohbetler ve kutlama törenleri düzenlenmiş, bu süreçte Trabzon’a gelen yerli ve yabancı misafirlerin karşılanıp ağırlanması da büyük ölçüde cemiyet yönetimi tarafından sağlanmıştır.²⁹ Cemiyet’in yayın organı olan *İstikbal* gazetesi de Millî Mücadele yılları boyunca Trabzon’da önemli ölçüde kamuoyu oluşturarak cemiyete destek olmuştur.³⁰

TMHC, faaliyetlerinde ve gelir-giderlerinde çeşitli usulsüzlükler yapıldığı iddiaları ve üyelerinin bir kısmının özellikle yurt dışındaki İttihatçılarla ilişkilerini devam ettirmesi³¹ gibi nedenlerden dolayı 1921 yılı sonlarından itibaren sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Erzurum Kongresi’nin ardından başlayan muhalefet 1921 yılından sonra cemiyetteki İttihatçıların karşı duruşu ile daha da artmış ve ilerleyen süreçte bu konu *Trabzon Meselesi* olarak TBMM gündeminde dahi yer almıştır.³² İnebolu Komutanı Ali Sait Paşa

²⁷ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 198.

²⁸ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 228-233, 246, 252.

²⁹ Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 206-207; Çapa, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 35-51; Mesut Çapa ve Rahmi Çiçek, *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon’da Yaşam*. Trabzon: Serander Yayınları, 2004, s. 120-123; Köksal, “Trabzon’da Dernekleşme”, s. 308-312.

³⁰ Millî Mücadele’de iç ve dış siyasi gelişmeleri Trabzon kamuoyuna aktaran Faik Ahmet Bey ve *İstikbal* gazetesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Demircioğlu, “Faik Ahmet (Barutçu)”.

³¹ Ergün Aybars, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti ve Ali Sait Paşa Tahkik Heyeti”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2 (Bahar 1984), s. 171-176.

³² Meselenin meclise taşınması Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey’in 7 Mayıs 1922 tarihli gensoru önergesi ile gerçekleşmiştir. Gensoru önergesi, önce 18 Mayıs günü görüşülmeye başlanmış, 8-10 Haziran günlü oturumlarda da görüşülerek büyük çoğunluğun Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey’den yana oy kullandığı güven oylaması ile tamamlanmıştır. Aybars, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti”, s.197-199; Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 387-393.

başkanlığındaki tahkik heyetinin 20 Aralık 1921 tarihinde başlattığı soruşturma sürecinde cemiyetin yönetim kurulu istifa etmiştir. Bu dönemde Trabzon Vali Vekili Sami Sabit Bey'in talimatıyla yayımlanan bir bildiri ile merkez heyeti görevden alınarak yerine belediye meclisi üyelerinin yer aldığı *heyet-i müteşebbise* adlı geçici bir kurul oluşturulmuştur.³³ Nemlizade Sabri Bey, Kazazzade Hüseyin Efendi, Kefelizade Hacı Hafız Mahmut Efendi, Hatipzade Emin Efendi, Murathanzade Hasan Bey, Hacıizzetzade Hasib Efendi, Alaybeyzade Faik Bey ve Hacıdervişağazade Ruhi Efendi'den oluşan bu kurul, cemiyetin vilayet teşkilatı seçimlerinin usule uygun olarak yeniden yapılması ile görevlendirilmiştir.³⁴ Söz konusu seçimler gelişen bazı olaylar nedeniyle 1922 yılı sonuna kalmıştır.³⁵ TMHC teşkilatının seçimleri 1923 yılının Şubat ayında tamamlanmıştır.³⁶ Şube seçimlerinin ardından cemiyetin son kongresi 16-22 Şubat 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Kongrede belirlenen merkez heyeti; önceki heyetin başkanı Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, eski heyet üyelerinden Hacıalihafızade Ömer Efendi, Hacıalihafızade Mehmet Salih Efendi ve İdare Meclisi üyesi Molla Bey ile yeni seçilen üyeler Encümen-i Vilayet üyelerinden Ziya Bey ve Muharrem Efendi, Belediye Meclisi üyelerinden Hami Efendi ve Zekeriya Efendi'den oluşmuştur.³⁷ Merkez heyeti üyelerinin gerçekleştirdiği bir toplantı ile başkanlığa Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, sandık eminliğine ise Muharrem Efendi seçilmiştir.³⁸ Her ne kadar seçimler tamamlanıp yönetim kurulu belirlenmişse de cemiyetin son kongresi bir takım muhalif seslerin yükselmesine neden olmuştur. Diğer yandan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin merkezine gönderilen ve teşkilat seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı iddialarını içeren şikâyet telgrafları sonrasında Müdafaa-i Hukuk Grubu İdare Heyet'inden Adana Mebusu Zamir Bey ve Saruhan Mebusu Refik Şevket Beyler tahkikat amacıyla Trabzon'a gönderilmiştir.³⁹ Tahkik heyetinin yaptığı incelemeler sonucunda⁴⁰ Trabzon Müdafaa-i

³³ Aybars, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti", s. 186.

³⁴ *İstikbal*, S. 593, 24 Nisan 1338 (1922); Hüseyin Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi (1869-1928)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 135.

³⁵ TMHC'nin yönetim kurulunun istifası sonrası gelişen olaylara ilave olarak usulsüzlükleriyle suçlanan üye Kâhya Yahya'nın 3 Temmuz 1922 tarihinde öldürülmesinin ardından yaşanan gelişmeler dolayısıyla TBMM üyelerinden oluşturulan ikinci bir tahkik heyeti cinayeti soruşturmak üzere Trabzon'a gönderilmiştir. Çalışmalarını tamamlayan heyet 17 Eylül 1922 günü Trabzon'dan ayrılmıştır. *İstikbal*, S. 713, 18 Eylül 1338 (1922); Çapa, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 23; Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, s. 298; Uğur Üçüncü, *Millî Mücadele Yıllarında Trabzon'da İttihatçı Bir Sıma: Kâhya Yahya*, Trabzon: Serander Yayınları, 2015, s. 317-384.

³⁶ *İstikbal*, S. 831, 2 Şubat 1339 (1923).

³⁷ *İstikbal*, S. 849, 23 Şubat 1339 (1923).

³⁸ *İstikbal*, S. 852, 27 Şubat 1339 (1923).

³⁹ Recep Çelik, "Trabzon'da Siyasi Hayat (1920-1950)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2013, s. 85. Tahkik heyetinin Trabzon'a gönderilmesinde Ali Şükrü Bey'in öldürülmesinin ardından TMHC'nin yoğun muhalefetinin de etkisi olmalıdır. Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 371.

⁴⁰ İncelemelerini tamamlayan tahkik heyetinin değerlendirmesine göre cemiyetin kaza heyetleri ve merkez heyeti seçimleri usulsüz yapılmıştı. Ayrıca cemiyet Müdafaa-i Hukuk grubundan ayrı hareket etmiş, bazı üyelerinin Müdafaa-i Hukuk umdelerine taraf olduklarını dile getirmelerine rağmen faaliyetlerinde bunun tam tersini sergiledikleri ve müstakil davranma gayreti içerisinde oldukları gözlenmişti. Tahkik heyetine göre bu kişiler Kâhya Yahya'nın ve özellikle Ali Şükrü Bey'in ölümünü kullanmışlar ve Ankara'ya karşı muhalif bir tavır sergilemişlerdir. Tahkik heyeti üyeleri yeni durumu şu şekilde yorumlamıştır: "Evvelce Müdafaa-i Hukuk binası mahûd-i eşhasın ictimagâhı ve bilhassa Trabzon mebusu Hafız Mehmed

Hukuk Cemiyeti valilik emri ile polis tarafından kapatılmıştır. Cemiyet binası da 5 Mayıs 1923 tarihinde valilik tarafından tayin edilen ve *heyet-i müteşebbise* adı verilen bir kurula teslim edilmiştir.⁴¹ Feshedilen merkez kurulunun yerine göreve başlayan bu heyetin yayımladığı bir beyanname ile cemiyetin Mustafa Kemal Paşa’nın ilan ettiği umdeler etrafında çalışan herkese açık olduğu bildirilmiş ve kısa bir süre sonra da cemiyet üyeleri toplantıya çağırılmıştır.⁴² *Heyet-i müteşebbise* adı ile oluşturulan yeni *fırkanın* yönetim kurulunda; başkan Murathanzade Ziya, üyeler Ticaret Odası Reisi Hacı Hami Efendi, Hacıkadızade Arif Efendi ile Belediye Meclisi Üyesi Nuhoglu Arif Bey yer almıştır.⁴³

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Cumhuriyet Halk Fırkası’na dönüştürülmesi sürecinde,⁴⁴ 1923 yılı Aralık ayı başında, TMHC’nin Trabzon ve Maçka kaza heyetleri feshedilmiş, *heyet-i müteşebbise* adıyla merkez vilayet yönetim kurulu seçilmiştir. Yönetim kurulu; başkan Murathanzade Ziya Bey, ikinci başkan Hatipzade Mustafa Efendi, kâtip Alaybeyzade Faik Bey, azalar Hilal-i Ahmer Reisi Nemlizade Sabri, Ticaret Odası Reisi Hacıhamdizade Hacı Hami Efendi, Belediye Reisi Kazazzade Hüseyin Efendi, Ticaret Mahfili Reisi Hacizzetzade Hasib Efendi, belediye azalarından Abanoszade Hüseyin Efendi, tüccar Çilingirzade Halim Efendi ve tüccar Hacıkadızade Arif Efendi’den oluşturulmuştur.⁴⁵

Bey’in yatakhaneşi iken şimdi bütün halka açılmış... ..halkın irfan yurdu olmuştur.” Köksal, “Trabzon’da Dernekleşme”, s. 314.

⁴¹ *İstikbal*, S. 908, 5 Mayıs 1339 (1923); *İstikbal*, S. 909, 6 Mayıs 1339 (1923).

⁴² *Halk*, S. 14, 14 Mayıs 1339 (1923); *Halk*, S. 16, 16 Mayıs 1339(1923); *Halk*, S. 38, 14 Haziran 1339 (1923).

⁴³ 1923 yılı belediye seçimlerinde Müdafaa-i Hukuk adaylarının seçimi kazanmasının ardından Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Trabzon Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Müteşebbise Reisi Ziya Bey ve Belediye Reisi seçilen Kazazzade Hüseyin Bey’e tebrik telgrafları gönderilmiştir. *Halk*, S. 23, 28 Mayıs 1339 (1923); *Halk*, S. 38, 14 Haziran 1339 (1923). Söz konusu seçimlerde 1.500’den fazla kişi oy kullanmış olup kazanan adaylar; Kazazzade Hüseyin Efendi (1.283 oy), Kefelizade Hacı Hafız Mahmut Efendi (1.156 oy), Mollazade Hacı Ali Efendi (1.148 oy), Mollabekirzade Mehmet Avni Efendi (1.133 oy), Kulzade Ömer Kemal Efendi (1074 oy)’dir. *Halk*, S. 33, 9 Haziran 1339 (1923).

⁴⁴ Cumhuriyet Halk Fırkasının kuruluşuna ilişkin resmî başvurunun Ekim 1923’te yapılmasının ardından partinin Genel Başkan Vekili İsmet Paşa tarafından 20 Kasım 1923 tarihinde yayımlanan bir genelgeyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bütün teşkilatları Halka Fırkası içerisine alınmıştır. İhsan Güneş, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III/8 (Mart 1987), s. 442.

⁴⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 490.1.0.0 (Cumhuriyet Halk Partisi)/284.1137.1.1. Büro, 30.01.1924. CHF teşkilatının yeniden oluşturulduğu 1925 yılı başlarında bu heyetin bir kısmı tasfiye edilmiştir. Tasfiye edilerek çıkarılan üyeler arasında başkan Murathanzade Ziya Bey, üyelerden Hacı Hamdizade Hacı Hami Efendi, Hacı İzzetzade Hasib Efendi, Hatipzade Mustafa Efendi ve Çilingirzade Halim Efendi yer almaktadır. Diğer üyeler görevlerine devam etmiştir. *İstikbal*, S. 1410, 24 Şubat 1341 (1925). Sonraki günlerde belirlenen CHF Trabzon teşkilatının ilk vilayet yönetim kurulu Hacıkadızade Arif Efendi başkanlığında Ali Becil Bey, Eyübzade Daniş Bey, Kazazzade Hüseyin Efendi ve Ruhi Efendi’den oluşturulmuştur. 5 kişilik bu heyetteki ilk üç kişi sonraki yıllarda Trabzon milletvekili olarak TBMM’de yer almıştır. Vilayet müteşebbis heyeti genel merkez tarafından tasdik edildikten sonra faaliyete geçmiş, ardından merkez ve kaza teşkilatının oluşturulması yönünde çalışmaya başlanmıştır. Trabzon merkez kazası mutemetliğine Ali Becil Bey tayin edilmiştir Merkez kaza müteşebbis heyetinde Karlıklızade Hafız Şevket, Eyübzade Selahaddin, Ustaömerzade Ali Paşa, Dizdarzade Rüştü, Murathanzade Bahri Bey ve Efendiler yer almıştır. *Yeni Yol*, S. 89-189, 17 Mart 1341 (1925); Bal, *Trabzon’a Işık Tutan Anılar*, s. 67-68, 117-118.

3. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin (Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) Yönetiminde Yer Alan Kişiler ve Özellikleri (1919-1923)

Trabzon'un siyasi yaşamında önemli bir kuruluş olan THMC'nin kurucuları ve sonraki süreçte yönetiminde etkili olan kişiler şehrin özellikle ticari hayatında⁴⁶ öncü konumunda yer alan eşraf ailelerine mensuptur. Cemiyet'in kurucuları arasında yer alan Murathanzade Ziya Bey Trabzon'un eski ayan ailelerinden biri olan Murathanzadelerdendir.⁴⁷ Murathanzade Ziya Bey hizmetleri dolayısıyla 1889 yılında rütbe-i salise, 1894 yılında nişan-ı Osmanî ile ödüllendirilmiştir.⁴⁸ Türk-Yunan Savaşı (1897) için ilan edilen seferberlik kapsamında oluşturulan Trabzon Redif Taburlarının hazırlanmasından sorumlu olan ahz-ı asker meclisinde⁴⁹ ve II. Meşrutiyet yıllarında Girit'in geri alınması amacıyla Trabzon'da teşekkül ettirilen Gönüllü Alayı Komisyonu'nda yer almıştır.⁵⁰ Trabzon Ziraat Odası üyeliği (1901-1904) ve Trabzon İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi seçilmiş üyeliği (1904) gibi görevlerde bulunmuştur.⁵¹ Ziya Bey, II. Meşrutiyet'in hemen öncesinde (1903-1907) Trabzon Belediye Başkanlığı görevini yürütmüştür.⁵² TMHMC'nin kurucu heyetinde yer alan Murathanzade Ziya Bey cemiyetin ilk başkanı olup kesintilerle de olsa bu görevini, 1919-1923 yılları arasında, 2 yılı aşkın bir süre devam ettirmiş,⁵³ TMHC'nin Halk Fırkası'na dönüştürülmesi sürecinde de yönetim kurulu başkanlığında bulunmuştur.⁵⁴ Cemiyet'in geçirdiği soruşturma kapsamında Ali Sait Paşa tarafından hazırlanan ve Dâhiliye Vekâleti'ne sunulan raporda

⁴⁶ Şehirdeki tüccarlar Trabzon'un ticari potansiyeli dolayısıyla Millî Mücadele'nin silahlı aşamasının bitiminin hemen ardından *siyasi kulüplerden daha elzem* gördükleri ekonomik örgütlenmeye de gitmişlerdir. Bu kapsamda tüccarlar, 1923 yılının Nisan ayında Tüccar Kulübünü kurarak II. Meşrutiyet yıllarında olduğu gibi ticari ve ekonomik hayatın gelişmesine katkı sağlamak, dayanışma içinde faydalı görüşmeler yapmak ve çeşitli meseleleri çözüme kavuşturmak gibi hedeflerle ortak faaliyet kararı almışlardır. İlk başkanı Hacı İzzetzade Hasib Efendi olan bu kulüp, sonraki yıllarda Trabzon Ticaret Kulübü ve Trabzon Ticaret Mahfili gibi adlarla da anılmıştır. Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 513.

⁴⁷ Akkoyunlulardan geldikleri ve Yavuz Sultan Selim'in sancakbeyliği döneminde Trabzon'a yerleştikleri kabul edilen Murathanzadeler 18. yüzyıla geldiğinde Trabzon ticaretine yön veren aileler arasındadır. Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi: Fetihden Kurtuluşa Kadar*, Trabzon: Serander Yayınları, 2013, s. 68, 297; Emiroğlu, "Vilayet Salnamelerine Göre", s. 162; Bal, Trabzonlu Ünlü Simalar, s. 829-830.

⁴⁸ BOA, DH. MKT., 1604-49; BOA, DH. MKT., 210-70.

⁴⁹ Ahmet Köksal, "1897 Türk-Yunan Harbi'nde Trabzon Redif Taburları", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 24 (Bahar 2018), s.242.

⁵⁰ *Trabzon'da Meşveret*, S. 182, 29 Mayıs 1326 (1 Haziran 1910).

⁵¹ Goloğlu, *Trabzon Tarihi*, s. 190; Hikmet Öksüz, Veysel Usta ve Kenan İnan, yay. haz., *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi (1884-1950)*, Trabzon: Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2009, s. 53-57.

⁵² Selcık, "Trabzon Gazetesi'ne Göre", s. 17. Kaynaklarda 1903-1904 yılları arasında Trabzon'da belediye başkanlığı yapan kişinin Hanzade Ziya Bey olduğu bilgisi yer almaktadır. BOA, DH. MKT., 679-48; Rasim Şimşek, *Trabzon Belediye Tarihi: I Osmanlı Dönemi*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayınları, 1993, s. 79-80; Emiroğlu, "Vilayet Salnamelerine Göre", s. 158-159; Trabzon vilayet gazetesinde (*Trabzon*) yer alan bilgilere göre Murathanzade Ziya Bey Türk-Yunan Savaşı (1897) sırasında Redif Taburlarını hazırlama komisyonunda yer almıştır. Aynı gazetede yer verilen bir başka haberde Redif Taburu gazilerini karşılamak amacıyla düzenlenen ziyafeti tertip eden Trabzon eşrafı içerisinde Hanzade Ziya Bey'in adı da yer almaktadır. Anlaşıldığına göre dönemin belgelerinde Ziya Bey'in adı kimi zaman *Hanzade*, kimi zaman da *Murathanzade* şeklinde geçmektedir. Bkz. Köksal, "1897 Türk-Yunan Harbi'nde", s. 242, 260.

⁵³ Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, s. 164, 171, 180; Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 81, 90-91, 122-123, 133, 198.

⁵⁴ *İstikbal*, S. 1410, 24 Şubat 1341 (1925).

Murathanzadeler Trabzon’da her zaman İttihat ve Terakki’ye muhalefet eden ailelerden biri olarak değerlendirilmiş, Murathanzade Ziya Bey de Hürriyet ve İtilaf Kulübü mensupları arasında gösterilmiştir.⁵⁵

TMHMC’nin kurucuları arasında yer alan Nemlizade ailesinden Şevki ve Sabri Beyler de vilayetin önde gelen tüccarlarıdır. TMHMC’nin ilk yönetim kurulunda yer alan Nemlizade Şevki Bey, II. Meşrutiyet öncesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerindendir.⁵⁶ Nemlizade (Hüseyin) Sabri Bey (1865-1938) ise TMHMC’nin ilk merkez kuruluna seçilmiş, birinci kongresinin ardından oluşturulan yönetim kurulunda da yer almıştır. Sivas Kongresi sonrasında TMHC’nin başkanlığına seçilmiştir.⁵⁷ Birkaç ay süren bu görevinden işlerinin yoğunluğu sebebiyle istifa ederek ayrılmıştır.⁵⁸ Nemlizade Sabri Bey, 1920 yılında TBMM I. Dönem Trabzon milletvekili seçilmişse de istifasını sunarak meclise katılmamıştır.⁵⁹ Ali Sait Paşa’nın Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey’e sunduğu tahkikat raporunda Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetimi için en uygun kişiler arasında adı geçen Sabri Bey, TMHC’nin geçirdiği bu soruşturma sürecinde oluşturulan müteşebbis heyetin üyelerindendir.⁶⁰ Sabri Bey, 1920-1924 yılları arasında Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı olarak görev yapmış,⁶¹ şehirdeki diğer kuruluşların yönetiminde de yer almıştır.⁶²

Cemiyet’in kurucularından olup 1920 yılı başından itibaren yaklaşık 2 yıl süreyle başkanlık görevinde bulunan Hacı Ahmet Efendi (1863-1938) Trabzon’un köklü eşraf ailelerinden Barutçuzadelere mensuptur. Trabzon Belediye Başkanlığı (1887-1891) da yapmış olan tüccar Arif Efendi’nin oğludur. Rüştüye mezunu⁶³ olan ve sonraki yıllarda Trabzon’da ticaretle uğraşan Ahmet Efendi aynı zamanda Vilayet İdare Meclisi seçilmiş gelen üyeleri arasında yer almıştır. 20. yüzyılın başından itibaren ayrıca Belediye Meclisi ve Vilayet Nafia ve Tahsilat Komisyonu üyeliği, Ziraat Bankası Şube Meclisi başkanlığı, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası yönetim kurulu üyeliği gibi görevlerde bulunmuştur.⁶⁴ II. Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti Trabzon Şubesi merkez heyeti üyeliği⁶⁵ ve bir süre İttihat ve Terakki Cemiyeti Trabzon Şubesi başkanlığı⁶⁶ gibi

⁵⁵ Ali Sait Paşa’nın raporuna göre Trabzon’da İttihat ve Terakki’ye her zaman muhalefet eden aileler; Murathanzadeler, Şatırzadeler ve Kethüdazadelerdir. Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 63. Raporla ayrıca Trabzon’un eski hanedanlarından Bekirzadelerin de her zaman İttihat ve Terakki Cemiyetine *muarız kaldığı* belirtilmiştir. Aybars, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti”, s. 184.

⁵⁶ A. C., “Tarihi Tefrika: 130- İttihat ve Terakki! (Bahaeddin Şakir Beyin Bıraktığı Vesikalara Göre)”, *Milliyet*, S. 3075, 1 Eylül 1934.

⁵⁷ Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, s.19; Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 42-43,77-79.

⁵⁸ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 252.

⁵⁹ Halit Eken, *Bir Millî Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızâde Hamit Bey*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s. 137-138.

⁶⁰ *İstikbal*, S. 593, 24 Nisan 1338 (1922).

⁶¹ Köksal, “Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti”, s. 174-197.

⁶² Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 95-96, 129.

⁶³ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 59.

⁶⁴ Emiroğlu, “Vilayet Salnamelerine Göre”, s. 158; Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 144.

⁶⁵ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 58.

⁶⁶ Cevdet Alap, “Hayatım”, *Yeni Yol*, S. 3339, 14 Aralık 1946; Aksoy, *Bir Ömür Bir Şehir*, s. 60.

görevlerde yer alan Hacı Ahmet Efendi, 1910 yılında Girit'in geri alınması amacıyla oluşturulan Gönüllü Alayı Komisyonu üyeleri arasında da yer almıştır.⁶⁷ Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, 1911 yılı başında Trabzon Belediye Başkanı seçilmiştir.⁶⁸ Balkan Harbi'ne katılmak üzere 1912 yılında oluşturulan 87. Alay'ın 3. Taburunun hazırlanmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.⁶⁹ Belediye başkanlığı görevini Rus işgaline kadar sürdürmüştür,⁷⁰ Trabzon'un kurtuluşunun ardından da bu görevine devam etmiştir.⁷¹ Hacı Ahmet Efendi, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından 1913 yılında kurulan Teşkilat-ı Mahsusanın bölge sorumlusu olarak görevlendirilmiş,⁷² Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi'nin işgal ve parçalanma tehlikesine karşı toplanan Kars Kongresi'nde (17-18 Ocak 1919) Trabzon teşkilatını oluşturma görevi kendisine verilmiştir.⁷³ Trabzon'da bir cemiyet kurulması amacıyla yapılan hazırlıklar esnasında Hacı Ahmet Efendi tarafından vilayetin bütün sancak ve kaza belediye reislerine aleni; eski İttihat ve Terakki reislerine ise gizli şekilde mektuplar yazılarak cemiyetin kuruluşunda yer almak üzere üçer temsilci gönderilmesi talep edilmiştir.⁷⁴

Hacı Ahmet Efendi, Nemlizade Sabri Bey'in 9 Ocak 1920 tarihinde TMHC başkanlığından istifası üzerine 12 Ocak günü bu göreve seçilmiştir.⁷⁵ Başkanlığı'nın 2. yılı dolmak üzereyken cemiyetin geçirdiği soruşturma sürecinde Ahmet Efendi ve diğer yönetim kurulu üyeleri istifa etmiştir (25 Ocak 1922).⁷⁶ Soruşturma kapsamında düzenlenen tahkikat raporunda Ahmet Efendi'nin *koyu bir İttihatçı*, aynı zamanda *mütevazı, safkalpli*

⁶⁷ *Trabzon'da Meşveret*, S. 182, 29 Mayıs 1326 (11 Haziran 1910).

⁶⁸ II. Meşrutiyet Dönemi'nin ilk yıllarında Trabzon Belediye Başkanı Nemlizade Cemal Bey'dir. Tüccar Cemal Bey'in şahsi işleri sebebiyle sıklıkla İstanbul'a gitmesi ve uzun süre orada kalması dolayısıyla belediye başkanlığına çoğu zaman Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi vekâlet etmiştir. Nemlizade Cemal Bey'in belediye başkanlığı görevinden istifasının (1909 yılının Haziran ayı sonrasında olmalı) ardından yaklaşık 1 yıl süreyle bu görevi Hacı Ahmet Efendi (vekâleten) yürütmüştür. Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi 27 Şubat 1911 tarihinde tamamlanan belediye seçimlerinde en çok oyu alarak asaleten belediye başkanlığına seçilmiştir. *BOA*, DH. MKT, 2834-40; *Trabzon'da Meşveret*, S. 254, 16 Şubat 1326 (1 Mart 1911).

⁶⁹ Cumhur Odabaşoğlu, der., *Trabzon: Belgelerle Millî Mücadele Yılları (1919-1923)*, Trabzon: Top-Kar Matbaacılık, 1990, s. 17; Veysel Usta, "Balkan Harbi'nde Trabzon: Trabzon Gönüllüleri ve Yardımları", *Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006)*, Cilt 1: Tarih, yay. haz. Mithat Kerim Arslan, Hikmet Öksüz ve Veysel Usta, Trabzon: Türk Ocakları Trabzon Şubesi Yayınları, 2011, s. 295-296, 300-302; Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 65.

⁷⁰ Dâhiliye Nezareti ile Trabzon vilayeti arasında Mayıs-Haziran 1914'te gerçekleşen yazışmalardan anlaşıldığına göre belediye başkanlığına devam etmesi uygun görülmüştür. *BOA*, Umur-ı Mahalliyeye ve Vilayat Müdürlüğü (DH. UMVM), 89-90. Rus işgali döneminde Samsun'da tuz ticareti ile meşgul olan Ahmet Efendi, bu süreçte geçimini zorlukla sağlamıştır. Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 59.

⁷¹ Şimşek, *Trabzon Belediye Tarihi*, s. 174. Trabzon'dan Rusların çekilmesi ve Türk askerî birliklerinin şehre girişinden kısa bir süre sonra sivil yönetim kurulmuş, belediye başkanlığına Muhasebe Mümeyyizi Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi getirilmiştir. Aksoy, *Bir Ömür Bir Şehir*, s. 52; Selçuk Ural, "Millî Mücadele Döneminde Trabzon Vilayeti'nin Sorunları ve Bunların Çözümüne Yönelik Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin Bir Raporu", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36 (2008), s. 266. Hacı Ahmet Efendi, Eylül 1919'a kadar bu görevini sürdürmüştür, kendisinden sonra belediye başkanlığına Kazazade Hüseyin Efendi getirilmiştir. Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 198.

⁷² Goloğlu, *Trabzon Tarihi*, s. 212; Usta, "Balkan Harbi'nde Trabzon", s. 296.

⁷³ Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 55.

⁷⁴ Odabaşoğlu, *Trabzon: Belgelerle Millî Mücadele Yılları*, s. 63.

⁷⁵ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 252.

⁷⁶ Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, s. 365, 374.

ve *kullanılmaya müsait* bir kişi olarak değerlendirildiği görülmektedir.⁷⁷ Cemiyet’in son kongresinde (16-22 Şubat 1923) yeniden başkan seçilen Hacı Ahmet Efendi’nin bu başkanlığı da yeni bir tahkikat neticesinde, Mayıs 1923’te, sona ermiştir. TMHC’nin Halk Fırkası teşkilatına dâhil olmasının ardından siyasetle uğraşmayan ve şehirde kantariye ve zahire-pastırma ticareti ile meşgul olan Hacı Ahmet Efendi 1924 yılında teşkil edilen Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin kurucuları arasında yer almıştır.⁷⁸ Cumhuriyet’in ilk yıllarında şehrin findık tüccarlarından biri olarak faaliyetlerine devam eden Ahmet Efendi aynı zamanda Türk Hava Kurumu ve Kızılay gibi cemiyetlerin yönetiminde görevler üstlenmiştir.⁷⁹

TMHMC’nin kuruluş sürecinde etkili bir diğer isim Eyüzbade İzzet Bey (1860-1920)’dir. Trabzon Belediye Başkanlığı yapmış olup (1871) I. Meşrutiyet’te Trabzon milletvekili olarak Meclis-i Mebusanda yer alan Ali Galip Efendi’nin oğludur. İzzet Bey, rüştiye eğitiminin ardından kâtip olarak memurluğa başlamış, Vilayet Matbaası’nda müdürlük ve çeşitli yerlerde kaymakamlık görevlerinin ardından Meclis-i Mebusanda 3 dönem (1908-1918) Trabzon milletvekili olarak yer almıştır. Erzurum Kongresi’ne Maçka delegesi olarak katılan İzzet Bey, kongre sonunda Trabzon delegelerinden Hacısalihzade Servet Bey⁸⁰ ile birlikte Heyet-i Temsiliye üyeliğine seçilmişse de hiçbir zaman diğer üyelerle bir araya gelmemiş ve bu kurulun çalışmalarına katılmamıştır. TBMM I. Dönem (1920) Trabzon milletvekili seçilmiş, bu görevine başlamak üzere Ankara’ya giderken yolda uğradığı saldırıda vefat etmiştir.⁸¹

Cemiyet’in mebus kökenli üyeleri arasında yer alan bir diğer isim Hafız Mehmed Bey (1874-1926)’dir. Sürmeneli Hacıyakupzade Ahmet Ağa’nın oğludur. Hafız Mehmed Bey İstanbul Hukuk Mektebi mezunu olup çeşitli yerlerde hâkimlik yaptıktan sonra 1912 seçimlerinde Trabzon milletvekili seçilerek Meclis-i Mebusanda (II. ve III. Dönem) yer

⁷⁷ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 59.

⁷⁸ Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 93, 129; Muzaffer Başkaya, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon’da Ekonomik Hayat (1923-1950)*, Trabzon: Serander Yayınları, 2015, s. 200.

⁷⁹ Başkaya, *Cumhuriyetin ilk Yıllarında*, s. 103; Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 456.

⁸⁰ Trabzon’da Millî Mücadele hareketine ilk katılanlardan olup TMHMC’nin yönetim kurullarında yer almayan fakat bu süreçte etkili bir siyasetçi olarak öne çıkan Hacısalihzade Süleyman Servet Bey (Orkun) (1884-1943) Trabzon İslahane Mektebi müdürlüğü görevinde de bulunmuş olan Hasan Efendi’nin oğludur. Servet Bey, İttihatçılara katıldığı için Mülkiye Mektebi’ndeki eğitimini tamamlayamamış, okuldan atılıp Trabzon’da ikamete memur (sürgün) edilmiştir. 1908 seçimlerinde Trabzon milletvekili seçilerek Meclis-i Mebusanda yer almıştır. İki dönem süren mebusluğun ardından Bayburt Bidayet Ceza Mahkemesi Başkanı ve Trabzon Sultanisi Müdürü olarak devlet hizmetlerine devam etmiştir. Bir süre Gümüşhane Mutasarrıfı olarak görev yapan Servet Bey Rus işgali yıllarında İstanbul’da yaşamış, işgal sonrasında Rize Mutasarrıfı olarak atanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olması dolayısıyla mütarekenin ardından görevden alınmıştır. Erzurum Kongresi’ne Trabzon Delegesi olarak katılmış ve Heyet-i Temsiliye üyeliğine seçilmiştir. Fakat o da İzzet Bey gibi bu kurulda çalışmamıştır. Sivas Kongresi’ne muhalif tavır takınan Servet Bey, sonraki süreçte devam eden muhalefetten sonuç alınmayacağı düşüncesiyle önce Samsun’a, ardından İstanbul’a yerleşmiştir. Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 458.

⁸¹ Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk*, Cilt I, s. 91-92, 110-113; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi: Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923), I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*- III. Cilt, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1994, s. 937-938. Barutçuzade Faik Ahmet Bey’e göre İzzet Bey, Ankara yolculuğu öncesinde çevresine; halk ile padişah arasındaki yanlış anlaşılmayı gidermek uğruna azami mesai sarf edeceğini ve gerekirse Ankara’dan İstanbul’a geçeceğini; memleketinin selameti uğruna bütün hayatını feda edeceğini söylemiştir. *İstikbal*, S. 136, 9 Mayıs 1336 (1920).

almıştır. Mütareke Dönemi'nde Trabzon'a dönerek avukatlık yapmıştır. Bakü Doğu Halkları Kurultayı'na (1920) katılmış ve bu yıllarda Bolşevizm tehlikesine karşı cephe almıştır. İttihatçılığı ile bilinen Mehmed Bey, TBMM I. Dönem Trabzon milletvekili seçilen Hamit Bey'in valiliği tercih etmesi üzerine boşalan milletvekilliğine 9 Ocak 1921'de seçilerek TBMM'ye katılmıştır. Adliye Vekili seçilmişse de kısa süre sonra görevinden çekilmiştir. Ardından Dâhiliye Vekâleti Vekilliği görevine getirilmiş fakat bu görevi de bir hafta sürmüştür. Mehmed Bey, 1922 yılından sonra İkinci Grup'ta yer almış, mebusluk görevi bitince İstanbul'da avukatlık yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimi (İzmir Suikastı) ile ilgili olarak İstiklal Mahkemesi tarafından yargılanan ve suçu sabit görülen Mehmed Bey idamla cezalandırılmıştır.⁸²

TMHMC'nin kurucuları arasında olup yönetim kurulunda da görev alan Hüseyin Avni Efendi (1864-1933) Abanoszade Ömer Efendi'nin oğludur. Abanoszade Hüseyin Avni Efendi çeşitli mahkemelerde zabıt, zabıt kâtibî gibi görevlerinin ardından II. Meşrutiyet yıllarında kaymakamlık yapmış, 1912 yılı seçimlerinde Hürriyet ve İtilaf Fırkasından mebus aday gösterilmiştir. I. Dünya Savaşı başlarında emekli olmuş, Rus işgalinde İstanbul'a giderek ticaretle uğraşmıştır. Erzurum Kongresi'ne Trabzon merkez delegesi olarak katılmıştır.⁸³ Kongrede Damadı Eyüzbade Ömer Fevzi Bey ile birlikte muhalif bir tavır sergilemiştir. Ali Sait Paşa'nın tahkikat raporunda Hürriyet ve İtilaf Kulübü mensupları arasında gösterilen ve belediye üyelerinden olduğu belirtilen Hüseyin Avni Efendi hakkında ayrıca *Ferit Paşa'nın son sadaretinde Rize Mutasarrıflığına tayin olunacaktı* şeklinde not düşülmüştür.⁸⁴ Sonraki yıllarda CHF Trabzon teşkilatında ve Belediye Meclisi üyeliklerinde yer almıştır.⁸⁵

Cemiyet'in hukukçu kökenli kurucularından biri Abanoszade Hüseyin Efendi'nin damadı olup yönetimde de yer alan Ömer Fevzi Bey (1884-1951)'dir. Maçkalı Eyüzbadeler ailesine mensuptur. İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirmiş, II. Meşrutiyet yıllarından itibaren gazeteci ve avukat kimliğiyle ön plana çıkmıştır. 1912 yılında kurulan Trabzon Dava Vekilleri Cemiyeti'nin kurucularından ve ilk yönetim kurulu üyelerindedir.⁸⁶ 26 Mayıs 1919'da toplanan Şûrâ-yı Saltanat'a TMHMC adına katılmıştır. Erzurum Kongresi'nde Sürmene delegesi olarak yer almış ve pek çok karara muhalif tavır göstermiştir. Kongrede ademimerkeziyetçi yapıyı öngören bir önerge vermiştir. Kongrenin ardından, Trabzon'a döndükten sonra çıkardığı *Selamet* gazetesindeki yazıları vasıtasıyla muhalefetini arttırmış, tepkileri üzerine çekince de önce İstanbul'a, oradan Balıkesir'e kaçmıştır. Balıkesir'de çıkardığı *İrşad* gazetesi ile Mustafa Kemal

⁸² Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 939-940; Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, s.149, 458.

⁸³ Hüseyin Avni Efendi'nin Erzurum Kongresi'ndeki faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Öksüz, "Erzurum Kongresi Delegesi Abanoszade Hüseyin Avni Bey", *100. Yılında Erzurum Kongresi Uluslararası Sempozyumu 23-25 Temmuz 2019 Bildiriler Kitabı*, ed., Murat Küçükkuşurlu, Naim Ürkmez ve Uğur Akbulut, Erzurum: Erzurum Teknik Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 154-174.

⁸⁴ Aybars, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti", s. 183.

⁸⁵ Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, s. 150.

⁸⁶ Ülkü Köksal, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'da Dernek Faaliyetleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 26 (Bahar 2019), s. 541-542.

Paşa’ya muhalefete devam etmiştir. Millî Mücadele’nin başarıyla sonuçlanması üzerine 1922 yılında Paris’e kaçmış, faaliyetlerini buradan sürdürmüştür. Ali Sait Paşa’nın raporunda Hürriyet ve İtilaf Kulübü mensupları arasında gösterilen⁸⁷ Ömer Fevzi Bey’in adı 150’likler listesinde de yer almıştır.⁸⁸ 1938 yılında affedilerek Türkiye’ye döndükten sonra yaşamını sırasıyla İstanbul, Ankara ve Trabzon’da sürdürmüştür.⁸⁹

Kuruculardan ve yönetim kurulunda yer alan hukukçu isimlerden biri aynı zamanda cemiyetin yayın organı olan *İstikbal* gazetesinin sahibi Barutçuzade Faik Ahmet Bey’dir (1894-1959). Hacı Ahmet Efendi’nin oğlu olan Faik Ahmet Bey, 1919 yılında Darülfünûn-ı Osmanî Hukuk Şubesi’nden mezun olmuştur. Trabzon Türk Ocağı (1919) ve Hilal-i Ahmer Cemiyetinde (1922-1924) yönetim kurulu üyesi olarak görev almıştır.⁹⁰ Millî Mücadele yıllarında Trabzon’da düzenlenen mitinglerde hatip özelliği ile ön plana çıkmıştır. İttihatçı olarak bilinen Faik Ahmet Bey, sahibi olduğu *İstikbal* gazetesinde Millî Mücadele’yi destekleyici yazılar yayımlamıştır. Ali Şükrü Bey’in öldürülmesinden sonra gazetesindeki yazılarıyla II. Grubun savunduğu fikirleri desteklemiş, yeni kurulan rejimi eleştirmiştir. Bu muhalif tavrın bir sonucu olarak 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na katılmış, partinin Doğu Karadeniz’de teşkilatlanmasında öncü olmuştur. Şeyh Sait İsyanı sonrasında *İstikbal* gazetesinin kapatılmasıyla siyasete ara verip avukatlık yapan Faik Ahmet Barutçu, 1933-1934 ve 1937-1939 yılları arasında Trabzon Baro Reisi olarak görev yapmıştır. 1939 yılından itibaren 4 dönem (6., 7., 8. ve 9. dönem) Trabzon, 1 dönem (11. dönem) de Ankara milletvekili seçilmiştir. Hasan Saka hükümetlerinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev almıştır.⁹¹

Yönetimde yer alan hukukçulardan bir diğeri Kulaksızade İbrahim Bey’dir. Ali Sait Paşa’nın raporunda Hürriyet ve İtilaf Kulübü üyeleri arasında gösterilen⁹² Dava Vekili İbrahim Bey 1930’ların başından itibaren mesleğini İstanbul’da sürdürmüştür.⁹³

Cemiyet’in müftü kökenli üyelerinden olup ilk idare heyetinde görev alan isimlerden biri Zehirzade Zühtü Efendi’dir. Zühtü Efendi, 1908 yılı sonunda Ahmet Mahir Efendi’nin atandığı müftülük görevi için talip olup bu göreve gelmek amacıyla mücadele etmişse de başarılı olamamıştır.⁹⁴ Hürriyet ve İtilaf Fırkasının kuruluşundan sonra *İtilafçı* özelliği ile

⁸⁷ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s.62.

⁸⁸ Veysel Usta, “Erzurum Kongresi’nin “Casus”u Ömer Fevzi Bey ve Kongre Kararları Aleyhindeki Yazıları”, *Toplumsal Tarih*, 45 (Eylül 1997), s. 53-58; Veysel Usta, “Millî Mücadele Yıllarında İki Trabzonlu: Eyüzbade Ömer Fevzi ve Esad Ömer Eyyübi”, *Toplumsal Tarih*, 49 (Ocak 1998), s. 47-48; Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 454-455; Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, s. 322-323.

⁸⁹ Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 449.

⁹⁰ Köksal, “Trabzon’da Dernekleşme”, s. 73.

⁹¹ *TBMM Arşivi*, TBMM Tercüme-i Hal Varakası (Faik Ahmet Barutçu), Dönem: 7- 9, Sicil No: 1124; Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi*, s. 329; Mesut Çapa, *Faik Ahmet Barutçu, Hayatı ve Kişiliği*, Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1998, s. 13-29; Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, s.165-166; Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 455-456.

⁹² Aybars, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti”, s. 183.

⁹³ *Yeniyol*, S. 3406, 27 Ağustos 1947.

⁹⁴ Köksal, “Trabzon Müftüsü Ahmed Mahir Efendi”, s. 560-561.

bilinmektedir.⁹⁵ Tüccar ve aynı zamanda ilmiye sınıfı üyesi kimliğiyle de tanınan Zühtü Efendi Rus işgali sırasında muhacirliğe çıkmayıp Trabzon'da kalmış ve Rus Komutan Schwarz tarafından belediye yönetimine atanan iki Türk üyeden biri olarak görev yapmıştır.⁹⁶ Ayrıca işgal döneminde, 1917 yılı başlarında da Trabzon'daki Müslüman cemaatin oylarıyla müftü seçilmiştir.⁹⁷ Zühtü Efendi, işgal ve muhacirlik yıllarının ardından yeniden teşkil edilen Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Şubesi merkez heyetinde görev almıştır.⁹⁸

Müftü kökenli bir diğer yönetim kurulu üyesi olan Hatipzade Emin Efendi (1865-[?]⁹⁹) ise aynı zamanda milletvekilliği yapmış üyelerdendir. Çeşitli medreselerde hocalık yaptıktan sonra II. Meşrutiyet'in ilk aylarında Trabzon Müftüsü olarak görev yapmış, 1908 seçimlerinde Trabzon milletvekili seçilmiştir.¹⁰⁰ TMHMC'nin kurucuları arasında yer alıp ilk merkez heyetinde ve nizamnameyi hazırlayan encümente görev yapmıştır. Emin Efendi, TMHC'nin ilk kongresinde alınan karar gereğince İstanbul'a gönderilmek üzere belirlenen 5 kişilik heyete seçilerek¹⁰¹ İstanbul'da temaslarda bulunmuştur.¹⁰² TMHC merkez heyeti üyeleri arasında yer alan Emin Efendi, 7 Ekim 1919 tarihinde *meşguliyetlerinin çokluğu sebebiyle* görevinden istifa etmiştir.¹⁰³ Hatipzade Emin Efendi, TMHC'nin 1921 yılında geçirdiği soruşturma ve incelemeler sonrasında Sami Sabit Bey tarafından kurulan 8 kişilik *müteşebbis heyet* içerisinde görev alan kişilerdendir.¹⁰⁴ Ali

⁹⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 1988, s. 298. Zühtü Efendi, Millî Mücadele yıllarında da Hürriyet ve İtilaf Kulübü mensupları arasında görülmektedir. Aybars, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti", s. 184; Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, s. 150; Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 62.

⁹⁶ Belediye yönetimine atanan diğer Türk üye ise eskiden posta memuru olan (Karlıklızade) Hafız Şevket Efendi'dir. Yakov Kefeli, *Anılar (1916-1919)*, çev., Erdoğan Atıncakaynak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 80.

⁹⁷ Veysel Usta, "Rus İşgali Altında Osmanlı Alfabesiyle Yayımlanan Bir Gazete: Trabzon", *Kebikeç*, 51 (2021), s. 181-182.

⁹⁸ Ülkü Köksal, "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti (1918-1950)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 22 (2017), s. 164.

⁹⁹ Çeşitli kaynaklarda 1918 yılında vefat ettiği bilgisi mevcutsa da bu bilgi doğru olmayıp Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar çeşitli faaliyetlerde adına rastlanmaktadır. 1918 yılında öldüğüne dair bilgiler için bkz. Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 579; Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, s. 520.

¹⁰⁰ Kudret Emiroğlu, "II. Meşrutiyet I. Dönem Meclis-i Mebusan'ında Trabzon Milletvekilleri", *Trabzon*, 5 (Aralık 1991), s. 14-20; Çiçek, "Osmanlı Taşra Kenti", s. 543; Köksal, "Trabzon Müftüsü Ahmed Mahir Efendi", s. 560.

¹⁰¹ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 42, 46-47, 69, 72-73.

¹⁰² Hatipzade Emin, Eyüzbade Ömer Fevzi ve Hacializade İsmail Bey'den oluşan heyet İstanbul'da Padişahla görüşerek sadakat ve bağlılıklarını bildirip Trabzon Vilayeti'nin Osmanlı Devleti'nden ayrılmaması yönünde kesin kararlarını dile getirmişlerdir. Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 64-65; Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, s. 91-93. Heyet ayrıca Trabzon'da savaş ve işgal sürecinde yaşanan çeşitli konulardaki olumsuzlukları ve çözüm yollarını içeren bir raporu Sadaret Makamına hitaben Hariciye Nezaretine teslim etmiştir. Mehmet Okur, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin Bilinmeyen Bir Raporu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 160(2006), s. 83-92; Ural, "Millî Mücadele Döneminde", s. 263-280. Heyet, Trabzon Vilayeti'nin nüfus istatistiğini içeren bir muhtırayı Hariciye Nezaretine sunmuştur. M. Hanefi Bostan, "Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yaşayanların Türk Olduğuna Dair Bir Muhtırası", *Millî Mücadelede Giresun Sempozyumu (6-7 Mart 1999)*, *Bildiriler*, İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları, 1999, s. 44-51; Çapa, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 11.

¹⁰³ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 223.

¹⁰⁴ *İstikbal*, S. 593, 24 Nisan 1338 (1922); Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, s. 71; Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi*, s.135; Çapa, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 24.

Sait Paşa’nın raporunda *eski İtilaf Kulübü Reisi* olarak gösterilen¹⁰⁵ Hatipzade Hacı Emin Efendi ile ilgili olarak ayrıca *temiz ve namuslu bir adam olduğuna eski İttihatçıların da şahitlik ettiği* ifadelerine yer verilmiştir.¹⁰⁶

TMHMC’nin kuruluşunda ve ilk yönetim kurulunda görev alan kişilerden biri Trabzon’un eğitim hayatına önemli katkılarda bulunan Hocasade İbrahim Cûdî Efendi (1863-1926)’dir. Kendisi gibi eğitimci olan Hacı Mehmed Efendi’nin oğludur. Cûdî Efendi medrese eğitiminin ardından çeşitli hocalardan özel ders almıştır. 1883 yılında Trabzon Hamidiye Mektebi’nde Türkçe hocası olarak göreve başlamış, şehirdeki çeşitli okullarda Türkçe ve Arapça hocalığı yapmıştır. Trabzon Ticaret Mahkemesi daimi üyeliğinde (1903-1910) bulunan İbrahim Cûdî Efendi bu süreçte yaklaşık 4 yıl Trabzon Maarif Meclisi üyeliği ve 1 yıl süreyle de *Trabzon Vilayet* gazetesi başmuharrirliği görevinde yer almıştır. Rus işgalinde önce Ünye’ye yerleşmiş, buradaki sultanide müdür ve öğretmen olarak görev yapmıştır. Ertesi yıl Ankara’ya geçerek Ankara Kız Muallim Mektebi ve Ankara Sultanisi’nde hocalık görevine devam etmiş, aynı zamanda Hacı Bayram Camii’nde vaazlar vermiştir. Mütareke sonrasında Trabzon Sultanisi’ndeki görevine yeniden başlamıştır. Trabzon Müftüsü Ahmet Mahir Efendi’nin ölümü üzerine 1925 yılında müftülük görevine getirilmiştir.¹⁰⁷

TMHC’nin ilk idare heyetinde görev almış olup aynı zamanda Nizamname Encümenine de seçilerek cemiyetin tüzüğünün hazırlanmasına katkı sunan¹⁰⁸ (Ahmet) Münir Pertev Bey (1892-1960), Trabzon eşrafından Subaşızadelere mensuptur. Trabzon Vilayeti’nin çeşitli kurumlarında bürokratik görevlerde bulunmuş olan (Mehmed) Pertev Paşa’nın oğludur. Münir Pertev Bey, Trabzon İdadisi’nin ardından Robert Kolej’de eğitim almış, yüksek tahsiline Avrupa’da devam etmiştir. Roma Üniversitesi’ndeki eğitimini tamamlamamış, son sınıftan ayrılmıştır.¹⁰⁹ İngilizce ve Fransızca bilen,¹¹⁰ aynı zamanda sporcu olarak da tanınan¹¹¹ Münir Pertev Bey, 1919 yılında yeniden kurulan Trabzon Türk Ocağının da ilk başkanıdır.¹¹² *İttihatçılığa meyilli* kişiler arasında gösterilen¹¹³ Münir Pertev Bey, 1919-1923 yılları arasında Trabzon Sultanisi’nde ikinci devre İngilizce Öğretmeni olarak görev yapmıştır. 1921 yılında İdman Ocağı Spor Kulübünü kurarak 1924 yılı sonuna kadar kulübün başkanlık görevini sürdürmüştür. Münir Subaşı, 1925-1949 yılları arasında Hariciye Vekâleti’nde diplomat olarak görev yapmıştır.¹¹⁴

¹⁰⁵ Aybars, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti”, s. 183.

¹⁰⁶ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 61, 252.

¹⁰⁷ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Mustafa Uzun, Cilt 8, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, “Trabzonlu Cûdî Efendi” maddesi; Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi*, s. 340-341.

¹⁰⁸ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 42, 47.

¹⁰⁹ BCA, 490.1.0.0./323.1333.1.

¹¹⁰ Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 371. Sonraki yıllarda Almanca ve İtalyanca dillerine de vakif olduğu anlaşılmaktadır. BCA, 490.1.0.0./323.1333.1

¹¹¹ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 251.

¹¹² BCA, 490.1.0.0./323.1333.1; Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 93.

¹¹³ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 251.

¹¹⁴ BCA, 490.1.0.0./323.1333.1; Çapa ve Çiçek, *Yirminci Yüzyıl Başlarında*, s. 218.

Ustazade Nazmi Bey ise 19. yüzyıl sonlarında Trabzon'un aydınları arasında yer almaktadır. Trabzon'un ilk kitapçısı olup 1885 yılında açılan Hamdi Efendi'nin dükkânının müdavimleri arasındadır. Kitap çevirileri yapmıştır.¹¹⁵ II. Meşrutiyet yıllarında Trabzon Gümrük Başmüdürü olarak da görev yaptığı anlaşılan Nazmi Bey'in çevirilerinden biri Fuzuli'nin *Risale-i Sıhhat ve Maraz* (1911) adlı eseridir.¹¹⁶ Ustazade Nazmi Bey, Millî Mücadele yıllarında *İstikbal* gazetesinde dinî yazılar yazmıştır.¹¹⁷

Cemiyet'in ilk merkez heyetinde yer alıp veznedarlığa seçilen¹¹⁸ Kazazzade Hüseyin (Hamdi) Efendi (Ö.1938) ise II. Meşrutiyet yıllarından itibaren Trabzon'da etkili olan tüccar grubu içerisinde yer almıştır. 1912 seçimlerinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası ikinci seçmenleri (Boztepe ve civarı-İkinci Şube) arasında yer almıştır.¹¹⁹ Hüseyin Efendi, 1919 yılında Trabzon Belediye Başkanı olarak göreve başlamış,¹²⁰ kesintili bir şekilde de olsa 1920'li yılların ortalarına kadar bu görevi sürdürmüştür.¹²¹ Manifatura tüccarı olup birinci sınıf tüccarlar arasında yer alan Hüseyin Efendi, 1925 yılında kurulan Trabzon Tayyare Cemiyeti'nin ilk başkanıdır. 1926 yılında Trabzon Ticaret Odası üyeliğine seçilmiştir. Onun gayretleri ile kurulan Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi 1929 yılında şehre elektrik vermeye başlamıştır.¹²²

Cemiyet'in ilk yılında yönetim kurulunda görev yapan Trabzon tüccarlarından Kasımzade Temel Efendi şehirdeki çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yönetimlerinde de görev almıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti ikinci başkanlığına (1925), Trabzon Tayyare Cemiyeti yönetim kurulu üyeliğine (1926) seçilmiştir.¹²³ Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası yönetim kurullarında görev yapmış (1925-1927),¹²⁴ Trabzon Şehir Kulübü yönetiminde yer almıştır (1936). Temel Efendi'nin sahibi olduğu müteahhitlik şirketi 1930 ve 1940'lı yıllarda şehirdeki bazı kamu ihalelerini alarak inşa faaliyetlerinde bulunmuştur. Temel

¹¹⁵ Emiroğlu, "Trabzon'da XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kahvehane", s. 203, 213.

¹¹⁶ Önder Küçükerman, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Yayıncı: Kitabı Hamdi Efendi ve Trabzon*, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2014, s. 66-67.

¹¹⁷ Uğur Üçüncü, "İstikbal Gazetesi'ne Göre Millî Mücadelede Trabzon'da Ramazan Ayları ve Ramazan Bayramları", *History Studies*, 8/1 (March 2016), s. 165.

¹¹⁸ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 85.

¹¹⁹ Volkan Aksoy, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2014, s. 111.

¹²⁰ Cemiyetin 18 Eylül 1335 (1919) tarihli resmî bir yazısında imzası bulunan kişiler arasında yer alan TMHMC merkez heyeti üyesi Kazazzade Hüseyin Efendi'nin adının altında *Trabzon Belediye Reisi* ibaresi yer almaktadır. Dolayısıyla Hüseyin Efendi'nin bu tarihten önce Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi'nin yerine belediye başkanlığına getirildiği anlaşılmaktadır. Bkz. Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 198.

¹²¹ Çapa ve Çiçek, *Yirminci Yüzyıl Başlarında*, s. 35, 43; Rahmi Çiçek, *İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik (1919-1925)*, Trabzon: Serander Yayınları, 2011, s. 59; Ülkü Köksal, "1930 Belediye Kanunu'ndan Lambert Planı'na Trabzon Belediyesinin Şehir İçi Ulaşım Faaliyetleri", *Geçmişten Günümüze Karadeniz'de Ulaşım*, ed., Mehmet Okur, Ülkü Köksal ve Volkan Aksoy, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 2020, s. 520.

¹²² Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 92, 96, 129; Odabaşoğlu, *Trabzon: Belgelerle Millî Mücadele Yılları*, s. 546-547.

¹²³ Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 74, 189.

¹²⁴ Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 95,143.

Kasımoğlu Şirketinin bu faaliyetleri arasında; Sakız Meydanı’nda pazar yeri (1938), Trabzon-İran Transit Yolu’nun 30-49. km’leri arası (1940-1943) ve Trabzon Halkevi binası (1947-1951) yer almaktadır.¹²⁵

Çulhazade¹²⁶ Kadri Efendi de Trabzon’un önde gelen tüccarlarından. 19. yüzyılın sonlarından itibaren vilayetteki çeşitli kurum ve kuruluşların yönetiminde görev almıştır.¹²⁷ 1912 seçimlerinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası ikinci seçmenleri arasında yer almıştır. 1919 yılı başında Nemlizade Hacı Osman Efendi’nin ölümünün ardından yerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Şubesi merkez heyeti başkanlığına getirilmiştir. TMHMC’nin kurucuları arasında yer alan Kadri Efendi aynı zamanda Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin de kurucularındandır. Hacı Kadri Efendi 1925 yılında Trabzon Ticaret Odası İkinci Başkanı seçilmiştir.¹²⁸

TMHC’nin yönetim kadrosunda yer alan isimlerden biri tüccar Hacı Hamdizade Hacı Hami Efendi’dir. 1902-1904 yılları arasında Trabzon Ticaret Odası başkanlığı yapan Hami Efendi 1920-1925 yılları arasında da bu görevini sürdürmüş, sonraki yıllarda ise Ticaret Odası yönetim kurulu üyesi olarak görev almıştır. Aynı zamanda 1924 yılında kurulan Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin kurucularındandır.¹²⁹ Ali Sait Paşa’nın tahkik raporunda Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetiminde yer alması uygun bulunan kişilerdendir.¹³⁰

Cemiyet’in kuruluşunda ve yönetim kurulunda görev yapan Hacialihafizzadelerden¹³¹ Mehmet Salih (1881-1977) ve kardeşi Ömer Lütfi Efendiler ise Trabzon’da koyu İttihatçı olarak bilinen tüccarlardandır. Ali Sait Paşa’nın raporuna göre cemiyet bu ailenin kontrolündedir.¹³²

Tahkik Heyeti’nin raporuna göre İttihatçılığı ile bilinen bir diğer yönetim kurulu üyesi Eyübzade Daniş Bey’dir.¹³³ Eyübzade İzzet Bey’in kardeşi olan Daniş Bey (Eyüboğlu) (1893-1974), rüştiyeden mezun olduktan sonra özel öğrenim görmüştür. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti üyesi olarak görev yapmıştır. Ekim 1919’da

¹²⁵ BCA, 30.11.1 (Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı)/163.24.14; *Yeniyol*, S. 2477, 2 Nisan 1938; Köksal, “Trabzon’da Dernekleşme”, s. 400.

¹²⁶ Trabzon’un eski ailelerinden olan Çulhazadeler Oğuzların Çepni kolundandır. Önce Beşikdüzü Vardarlı köyüne, oradan Trabzon merkezde Pazarkapı ve Yenicuma Mahallelerine yerleşmişlerdir. Çulhazadeler Saltoğulları olarak da bilinmektedir. Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, s. 815.

¹²⁷ Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 50-56, 90, 130.

¹²⁸ *Kızılay Arşivi (KA)*, Kutu: 160, Belge: 75, 21 Kânunusani 1335; Köksal, “Trabzon’da Dernekleşme”, s. 187.

¹²⁹ Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 54-56, 129.

¹³⁰ Aybars, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti”, s. 185; Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 372.

¹³¹ Kafkasya’dan Sürmene’ye yerleşen Hacialihafizzadeler 18. yüzyılda Trabzon’a yerleşerek ticaretle uğraşmışlardır. Mehmet Ongan, *Bella Vista Soğuksu*, Trabzon’dur Yolumuz-14, İstanbul: Heyamola Yayınları, 2011, s. 96. Aile, 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ilk yarısında Trabzon’un ticari, siyasi ve sosyal hayatında etkili olmuştur. Hacialihafizzadeler, Avrupa’ya açılan ilk fındık tüccarı ailesidir. Bal, *Trabzon’a Işık Tutan Anılar*, s. 84. Aile üyelerinden Hakkı Efendi 1922 yılında Trabzon Belediye Başkanlığı’na seçilmiş, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yönetiminde yer almıştır. Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, s. 821-822.

¹³² Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 59-60. Mehmet Salih ve Ömer Efendi’nin diğer kardeşi tüccar Celaleddin Bey 1921 yılında (TBMM I. Dönem) Trabzon milletvekili seçilmiştir. *İstikbal*, S. 204, 6 Kânunusani 1337 (1921); *TBMM Arşivi*, Seçim Mazbatası.

¹³³ Aybars, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti”, s. 182.

TMHC merkez heyetine seçilmiş, ardından Hacı Ahmet Efendi başkanlığındaki merkez heyetinde de görev almıştır. Bu süreçte *muhaliif vaziyetteki zevatın aykırı hareketlerini görünce* cemiyetteki görevinden istifa etmiştir. 1925 yılında CHF vilayet merkez heyeti üyeliğine, 1926'da Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası başkanlığına seçilmiştir. 1927-1946 yılları arasında 6 dönem Trabzon milletvekili seçilerek 1950 yılına kadar TBMM'de yer almıştır.¹³⁴

Vilayet İdare Meclisi üyelerinden olup TMHC yönetiminde yer alan Pirefendizade Molla Bey ise İttihatçı kimliği ile bilinmektedir. Ali Sait Paşa'nın raporuna göre tahsilini tamamlamamış olup zengin değildir.¹³⁵

Hatıpzade Mustafa Efendi (1885-?) de İttihatçı olup cemiyetin veznedarlığı görevini sürdürmüştür. Hatıpzade Murtaza Efendi'nin oğludur. Mustafa Efendi, Trabzon Askeri Rüştiyesi'nden mezun olmuş, ardından Arapça, Farsça ve Türkçe-Edebiyat üzerine özel öğrenim görmüştür. I. Dünya Savaşı öncesinde 10 yıl çeşitli memuriyetlerde bulunduktan sonra ilköğretim müfettiş muavinliği yapmıştır. Şehrin fındık tüccarlarından. 1921 yılında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası başkanlığına getirilmiştir.¹³⁶ Mustafa Efendi'nin, vaktiyle eski Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'in takdirlerini kazandığı, ticaretle uğraştığı ve I. Dünya Savaşı sonrasında mal varlığını artırdığı Ali Sait Paşa'nın raporunda belirtilen hususlardandır.¹³⁷ Mustafa Hatipoğlu, sonraki yıllarda Türk Hava Kurumu Trabzon şubesi başkanlığı, umumi meclis üyeliği, CHP il idare kurulu üyeliği ve başkanlığı, CHP divan kurulu üyeliği gibi görevlerde yer almıştır. 1950 yılında Trabzon milletvekilliği için başvuruda bulunmuştur.¹³⁸

Ali Sait Paşa'nın raporuna göre Hacızzetade Mehmet Hasip Efendi de ticaretle uğraşmakta olup Millî Mücadele yıllarında sınırlı düzeyde servete sahiptir. Hasip Efendi'nin *kimseye zararı olmayan, sevilen ve vatanına bağlı* bir kişi olduğu¹³⁹ ifade edilen raporda yeniden oluşturulacak yönetimde yer almasının da uygun görüldüğü belirtilmiştir.¹⁴⁰

Pulathaneli Hafız Mahmut Efendi ise ilkokul öğretmenliği, ilköğretim müfettişliği yapmış, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetim kurulu üyeliğinde bulunmuştur.¹⁴¹ Ali Sait Paşa'nın raporunda Hafız Mahmud Efendi'nin medrese mezunu olup *sarıklı, sakallı, dar fikirli ve hilekâr* olduğu, küçük bir dükkânında ticaretle uğraştığı, vilayet genel meclisi ile vilayet encümeninde görevli bulunduğu ve vaktinin çoğunu cemiyetin binasında geçirdiği belirtilmiştir.¹⁴²

¹³⁴ TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal Varakası (Daniş Eyüboğlu), Sicil No: 760; Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 95.

¹³⁵ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 61.

¹³⁶ *İstikbal*, 13 Haziran 1337 (1921); Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 90; BCA, 490.1.0.0./323.1333.1, 1. Büro.

¹³⁷ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 61.

¹³⁸ BCA, 490.1.0.0./323.1333.1, 1. Büro.

¹³⁹ Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 61.

¹⁴⁰ Aybars, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti", s. 185; Akbal, *Trabzon'da Muhalefet*, s. 372.

¹⁴¹ Aksoy, *Bir Ömür Bir Şehir*, s. 61.

¹⁴² Üçüncü, *Kâhya Yahya*, s. 61.

Soruşturma sürecinde oluşturulan müteşebbis heyette yer alan Ruhi Efendi (Ural) (1878-1940) 1901-1904 yılları arasında Trabzon Ziraat Odası üyeliğinde bulunmuş olan tüccar Hacıdervişağazade Eşref Efendi’nin oğludur. Ruhi Efendi, rüştiye mezunu olup Trabzon’un önde gelen tüccarlarından 1920’li yılların ortalarından itibaren CHF Trabzon Vilayet İl Yönetim Kurulu’nda görev almış, 1930’larda CHF Trabzon İl Yönetim Kurulu ve Trabzon Halkevi başkanlıklarında bulunmuştur.¹⁴³

Hukukçu üyelerden olup 1922 yılında oluşturulan müteşebbis heyette yer alan Alaybeyzade Faik Bey (1860-1930) ise Ali Efendi’nin oğludur. Trabzon Rüştiyesi’ndeki eğitiminin ardından 1877’de Trabzon Temyiz Meclisi Kalemî Kâtibi olarak göreve başlamıştır. 1916 yılı sonuna kadar çeşitli yerlerde zabıt kâtibi, başkâtip, savcı yardımcısı, savcı, ceza dairesi başkanı gibi görevlerde bulunmuştur. TBMM’nin I. Dönemi’nde Trabzon’dan milletvekili seçilmiş fakat 14 Ağustos 1920 tarihinde Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) üyeliğine atanması üzerine bu görevi tercih ederek 4 Ekim 1920’de milletvekilliğinden istifa etmiştir. Temyiz azalığı görevinden de 28 Şubat 1921’de emekliye ayrılarak bir süre Trabzon Reji İdaresinde avukatlık yapmıştır.¹⁴⁴ Faik Bey, Ali Sait Paşa’nın raporunda Hürriyet ve İtilaf Kulübü mensupları arasında gösterilmiştir.¹⁴⁵

Cemiyet’in Halk Fırkası’na dönüştürülmesi sürecinde etkin olup CHF Trabzon İl Yönetim Kurulunun ilk başkanı olan Hacıkadzade Arif Efendi (Sayıl) (1890-1952) ise Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı görevi sırasında (1902) intihar ederek vefat eden Hacıkadzade Tahsin Efendi’nin oğludur. Arif Efendi, Trabzon Askerî İdadisi’nin son sınıfından ayrılmıştır. Tüccar ve çiftçidir. Millî Mücadele yıllarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkez heyetinde de görev yapmıştır. Türkiye’nin 2. Liman Şirketi olan ve 1925 yılında kurulan Trabzon Liman İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketinin kurucusudur. Cumhuriyetin ilk yıllarında CHF Trabzon Vilayeti Merkez Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yapmış, ardından TBMM’de Trabzon milletvekili (II. Dönem-1927-1931) olarak yer almıştır. 1936 yılında Trabzon Halkevi başkanlığına getirilmiş fakat yaklaşık 6 ay sonra Erzurum Transit Müfettişliğine atandığı için bu görevinden ayrılmıştır. 1940 yılında Türkiye İş Bankası Murakıplığına getirilmiştir.¹⁴⁶

4. Sonuç

Ticari faaliyetlerde önemli bir konumda yer alan Trabzon, bu özelliği ile Batı tarzı değişimlere açık bir şehir görünümünde olup devletin geçirdiği değişim sürecinin de etkisiyle eğitim ve kültür faaliyetlerinin yaygınlaştığı, büyük kısmı ticarete etkin muhtelif köklerden gelen eşraf ailelerinin üyeleri başta olmak üzere aydın bir kesimin de ortaya çıktığı bölgeler arasında yer almıştır.

¹⁴³ Bal, *Trabzon’a Işık Tutan Anılar*, s. 85; Köksal, “Trabzon’da Dernekleşme”, s. 192, 321.

¹⁴⁴ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 921-922.

¹⁴⁵ Aybars, “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti”, s. 184; Akbal, *Trabzon’da Muhalefet*, s. 150.

¹⁴⁶ BCA, 490.01/948.677.1; Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, s. 106; Öksüz, Usta ve İnan, *Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 103; Bal, *Trabzon’a Işık Tutan Anılar*, s. 18-28, 72-73; Rahmi Çiçek, “Cumhuriyet Dönemi Millî İktisat Uygulamalarına Bir Örnek: Trabzon Liman İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 12 (2012), s. 147-148.

Trabzon'un köklü tüccar aileleri Millî Mücadele öncesinde ekonomik açıdan edindikleri konumlarına ilave olarak içlerinden yetişen aydın üyelere sahip olmalarıyla da topluma önderlik edecek bir seviyeye ulaşmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması ile birlikte bölge üzerinde ortaya çıkan işgal tehlikesi vilayet ileri gelenlerinin bir araya gelerek mevcut tehlikenin bertaraf edilmesi için çaba sarf etmesinde etkilidir. Yerelde bu şekilde bir refleksin gelişmesinde Rus işgalinin etkisi de göz ardı edilmemelidir. Nitekim yaklaşık 2 yıl süren işgal ve muhacirlik yılları iç ve dış piyasaya hitap eden tüccar kesiminin faaliyetlerini aksatmış, Mondros Ateşkes Anlaşması sonrasında yaşanan gelişmeler yeniden aynı tehlikenin oluşmaması hususunda daha tedbirli ve dinamik kalmalarını sağlamıştır.

Bu kapsamda bir araya gelen Trabzon ileri gelenleri oluşturdukları yerel teşkilat ile tehlikelere karşı mücadele etmeye başlamıştır. Bu süreçte Millî Mücadele tarihi açısından en önemli gelişme Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin bölgesel tehlikelere dair çözüm üretmek amacıyla Erzurum Kongresi'nin toplanmasına öncülük etmesidir. Cemiyet'in bundan sonra gelişen olaylar ve Millî Mücadele yıllarında takındığı tavır, üyelerinin siyasi eğiliminin çeşitliliğine bağlanabilir. Nitekim 1919-1923 yılları arasında yönetim kurullarında çeşitli sebeplerle ortaya çıkan değişiklikler dönemin siyasi ruhunun ve üyelerinin bu anlamdaki çeşitliliğinin sonucudur. Erzurum Kongresi'nde nispeten hissedilen, Sivas Kongresi ile devam eden muhalefet daha ziyade İtilafçı kimliği ile bilinen üyeler tarafından sürdürülmüştür. 1920 yılının başlarından itibaren ortaya çıkan muhalefet ise cemiyet içerisindeki eski İttihatçı grubun yurtdışındaki İttihatçılarla sürdürdüğü bağlantının Ankara Hükûmeti'ne karşı bir tehdit haline gelmesiyle başlayan siyasi mücadele sürecinin bir yansımasıdır.

TMHMC'nin kuruluşundan itibaren yönetim kurullarında yer alanların bir kısmı eski İttihat ve Terakki Cemiyeti, bir kısmı da Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyelerinden oluşmakla birlikte özellikle 1920-1922 yılları arasında yönetimde İttihatçıların ağırlığı dikkat çekmektedir. Cemiyet içindeki İttihatçıların merkeze karşı 1923 yılı ortalarına kadar süren muhalefeti, Ankara Hükûmeti'nin müdahalesi sonrasında İttihatçı üyelerin yönetimden tasfiye edilmesi ve yeni düzene uyum sağlayacak nitelikteki yönetim kurulunun teşkil edilmesiyle sona ermiştir.

Yönetici konumundaki üyelerin hemen hepsinin II. Meşrutiyet yıllarından itibaren Trabzon'da idari, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel kurum ve kuruluşlarda yer aldıkları görülmektedir. Başta tüccar olmak üzere, eski mebus, eski mülki idareci, eski müftü, eğitimci, gazeteci, hukukçu, çiftçi gibi çeşitli meslek gruplarından olan bu üyelerin oldukça az bir kısmı herhangi bir eğitim görmemiştir. Önemli bir kısmı ise orta ve yükseköğrenim görmüş üyelerden oluşmaktadır. Yönetimde yer alan üyeler bu özellikleri ile teşkilatlanmanın yaygınlaşması ve topluma hitap etmede öncü konumda yer almışlardır. Üyelerin çoğu Millî Mücadele sürecinin ardından şehirdeki çeşitli resmî kurumlarda veya sivil toplum kuruluşlarında da görev almışlardır. Bir kısmı Cumhuriyet'in ilk yıllarında da Trabzon ve Türk siyasetinde önder konumlarını korumuştur.

Kaynaklar / References

Arşiv Kaynakları

Kızılay Arşivi (KA)

Şeyhülislamlık (Bâb-ı Meşihat) Arşivi (ŞBMA)

TBMM Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sürelî Yayınlar

Halk

İstikbal

İstiklâl

Trabzon’da Meşveret

Vakit

Yeniyol

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

A. C. “Tarihi Tefrika: 130-İttihat ve Terakki! (Bahaeddin Şakir Beyin Bıraktığı Vesikalara Göre)”, *Milliyet*, S. 3075, 1 Eylül 1934.

Akbal, İsmail. *Millî Mücadele Döneminde Trabzon’da Muhalefet*. Trabzon: Serander Yayınları, 2008.

Aksoy, Hikmet. haz. *Bir Ömür Bir Şehir: Trabzonlu Gazeteci Cevdet Alap’ın Anıları*. Trabzon: Trabzon Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2008.

Aksoy, Volkan. “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Trabzon”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2014.

Alap, Cevdet. “Hayatım”, *Yeniyol*. S. 3339, 14 Aralık 1946.

Albayrak, Hüseyin. *Trabzon Basın Tarihi (1869-1928)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Aybars, Ergün. “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti ve Ali Sait Paşa Tahkik Heyeti”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 2 (Bahar 1984): 159-201.

Kefeli, Yakov. *Anılar (1916-1919)*. çev., Erdoğan Atıncakaynak. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

Bal, Mehmet Akif. *Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzon’un Ünlü Aileleri*. İstanbul: Çatı Yayınları, 2007.

____ haz. *Trabzon’a Işık Tutan Anılar (1900-1950): Mustafa Kemal Sayıl’ın Trabzon Anıları I*. İstanbul: Trabzon Kitaplığı, 2011.

- Barutçu, Faik Ahmet. *Siyasî Hâtıralar, Millî Mücadeleden Demokrasiye*. yay. haz., Mustafa Everdi. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2001.
- Başkaya, Muzaffer. *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923-1950)*. Trabzon: Serander Yayınları, 2015.
- Beyoğlu, Süleyman. *İki Devir Bir İnsan: Ahmet Faik Günday ve Hatıraları*, İstanbul: Bengi Yayınları, 2011
- Bostan, M. Hanefi. "Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yaşayanların Türk Olduğuna Dair Bir Muhtırası". *Millî Mücadelede Giresun Sempozyumu (6-7 Mart 1999)*. İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları, 1999: 35-55.
- Çapa, Mesut. "Millî Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi". *Atatürk Yolu Dergisi*. 3/10 (1992): 133-168.
- _____. *Millî Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*. Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayınları, 1998.
- _____. *Faik Ahmet Barutçu, Hayatı ve Kişiliği*. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1998.
- Çapa, Mesut ve Rahmi Çiçek. *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*. Trabzon: Serander Yayınları, 2004.
- Çelik, Recep. "Trabzon'da Siyasi Hayat (1920-1950)".Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2013.
- Çiçek, Rahmi. "Osmanlı Taşra Kenti Trabzon'da Siyaset (1908-1914)". *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu (8-10 Nisan 1999) Bildirileri*, yay. haz., Turan Gökçe. İzmir: Türk Ocakları İzmir Şubesi Yayınları, 2000: 536-557.
- _____. *İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik (1919-1925)*. Trabzon: Serander Yayınları, 2011.
- _____. "Cumhuriyet Dönemi Millî İktisat Uygulamalarına Bir Örnek: Trabzon Liman İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketi". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 12 (2012): 143-168.
- Çoker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi: Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923)*. III. Cilt, I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1994.
- Demircioğlu, Asuman. *Faik Ahmet (Barutçu) Bey ve İstikbâl Gazetesi (1918 Yılı Sonu ve 1922 Yılı)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1998.
- Eken, Halit. *Bir Millî Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızâde Hamit Bey*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008.
- Emiroğlu, Kudret. "II. Meşrutiyet I. Dönem Meclis-i Mebusan'ında Trabzon Milletvekilleri". *Trabzon*. 5 (Aralık 1991): 14-20.
- _____. "Trabzon'da XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kahvehane ve Kitabevi Bağlamında Toplumsal Tabakalanma, Kültür ve Siyaset". *Kebikeç*. 10 (2000): 187-222.
- _____. "Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon'da Bürokrasi ve Eşraf". *Kebikeç*. 14 (2002): 155-172.
- Erdeha, Kâmil. *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.

- Ergenç, Özer. “Osmanlı Klâsik Dönemindeki ‘Eşraf ve A’yan’ Üzerine Bazı Bilgiler”. *Osmanlı Araştırmaları*. 3/3 (1982): 105-113.
- Gazi Mustafa Kemal (Atatürk). *Nutuk-Söylev*. Cilt I (1919-1920). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- _____. *Nutuk-Söylev*. Cilt III, Vesikalar/Belgeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Goloğlu, Mahmut. *Millî Mücadele Tarihi Birinci Kitap-Erzurum Kongresi*. Ankara: Nüve Matbaası, 1968.
- _____. *Trabzon Tarihi: Fetihden Kurtuluşa Kadar*. Trabzon: Serander Yayınları, 2013.
- Güneş, İhsan. “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. III /8 (Mart 1987): 427-442.
- _____. *Türk Parlamento Tarihi: I. ve II. Meşrutiyet*. II. Cilt, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1998.
- Karabekir, Kâzım. *İstiklâl Harbimiz*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1969.
- Kefeli, Yakov. *Anılar (1916-1919)*. çev., Erdoğan Atıncakaynak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Keskin, Ömer Ali. “Millî Mücadele’ye Giden Yolda Bir Gazetenin Doğuşu; İstikbâl”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4 /2 (2015): 183-198.
- Kırzioğlu, Fahrettin. yay. haz. *Bütünüyle Erzurum Kongresi*. Cilt I. Ankara: Kültür Ofset, 1993.
- Köksal, Ahmet. *Giritli Sırrı Paşa (1844-1895)*. Trabzon: Serander Yayınları. 2018.
- _____. “1897 Türk-Yunan Harbi’nde Trabzon Redif Taburları”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 24 (Bahar 2018): 235-268.
- _____. “Trabzon Müftüsü Ahmed Mahir Efendi ve Faaliyetleri (1867-1924)”. *I. Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu (12-14 Aralık 2019) Bildiriler Kitabı*. ed., Kenan İnan ve Deniz Çolak. Trabzon: Avrasya Üniversitesi Yayınları, 2020: 554-578.
- Köksal, Ülkü. “Trabzon’da Dernekleşme Süreci (1919-1950)”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015.
- _____. “Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti (1918-1950)”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 22 (2017): 161-208.
- _____. “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Trabzon’da Dernek Faaliyetleri”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 26 (Bahar 2019): 507-554.
- _____. “1930 Belediye Kanunu’ndan Lambert Planı’na Trabzon Belediyesinin Şehir İçi Ulaşım Faaliyetleri”. *Geçmişten Günümüze Karadeniz’de Ulaşım*. ed., Mehmet Okur, Ülkü Köksal ve Volkan Aksoy. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 2020: 515-564.
- Küçükerman, Önder. *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Yayıncı: Kitabı Hamdi Efendi ve Trabzon*. İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2014.
- Odabaşoğlu, Cumhur. der. *Trabzon: Belgelerle Millî Mücadele Yılları (1919-1923)*. Trabzon: Top-Kar Matbaacılık, 1990.

- Okur, Mehmet. "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin Bilinmeyen Bir Raporu". *Türk Dünyası Araştırmaları*. 160 (2006): 83-92.
- Ongan, Mehmet. *Bella Vista Soğuksu. Trabzon'dur Yolumuz Dizisi*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2011.
- Öksüz, Hikmet, Veysel Usta ve Kenan İnan. yay. haz. *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi (1884-1950)*. Trabzon: Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2009.
- Öksüz, Hikmet ve Veysel Usta. *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu: Hayatı, Hatıratı, Trabzon'un Yakın Tarihi ve Yassıada Mektupları*. Trabzon: Serander Yayınları, 2018.
- Öksüz, Hikmet. "Erzurum Kongresi Delegatesi Abanoszade Hüseyin Avni Bey", *100. Yılında Erzurum Kongresi Uluslararası Sempozyumu 23-25 Temmuz 2019 Bildiriler Kitabı*. ed. Murat Küçükuşurlu, Naim Ürkmez ve Uğur Akbulut. Erzurum: Erzurum Teknik Üniversitesi Yayınları, 2019: 154-174.
- Özdiş, Hamdi. "Taşrada İktidar Mücadelesi: II. Abdülhamid Döneminde Trabzon Vilayeti'nde Eşraf, Siyaset ve Devlet (1876-1909)". Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2008.
- Özel, Sabahattin. *Millî Mücadelede Trabzon*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Özkaya, Yücel. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
- Öztoprak, İzzet. "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti". *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, 13-17 Ekim 1986. yay. haz., Mehmet Sağlam, Bayram Kodaman, Ahmet Nişancı ve Celâl Tarakçı. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, 1988: 335-350.
- Selcik, Gökhan. "Trabzon Gazetesi'ne Göre Trabzon Vilayeti (1906-1907)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2002.
- Şimşek, Rasim. *Trabzon Belediye Tarihi I Osmanlı Dönemi*. Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayınları, 1993.
- Tarakçıoğlu, Mustafa Reşit. *Trabzon'un Yakın Tarihi*. Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Basımevi, 1986.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*. Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 1988.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Mustafa Uzun. Cilt 8. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Ural, Selçuk. "Millî Mücadele Döneminde Trabzon Vilayeti'nin Sorunları ve Bunların Çözümüne Yönelik Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin Bir Raporu". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 36 (2008): 263-280.
- Usta, Veysel. "Erzurum Kongresi'nin "Casus"u Ömer Fevzi Bey ve Kongre Kararları Aleyhindeki Yazıları". *Toplumsal Tarih*. 45 (Eylül 1997): 53-58.
- _____. "Millî Mücadele Yıllarında İki Trabzonlu: Eyübzade Ömer Fevzi ve Esad Ömer Eyyübi". *Toplumsal Tarih*. 49 (Ocak 1998): 47-48.
- _____. "Balkan Harbi'nde Trabzon: Trabzon Gönüllüleri ve Yardımlar". *Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006)*. Cilt 1: Tarih. yay. haz., Mithat Kerim Arslan, Hikmet Öksüz ve Veysel Usta. Trabzon: Türk Ocakları Trabzon Şubesi Yayınları, 2011: 285-313.

_____ “Rus İşgali Altında Osmanlı Alfabetesiyle Yayımlanan Bir Gazete: Trabzon”. *Kebikeç*. 51 (2021): 173- 187.

Üçüncü, Uğur. *İttihatçıların Trabzon’daki Faaliyetleri*. Ankara: Altınpost Yayınları, 2012.

_____ *Millî Mücadele Yıllarında Trabzon’da İttihatçı Bir Sima: Kâhya Yahya*. Trabzon: Serander Yayınları, 2015.

_____ “İstikbal Gazetesi’ne Göre Millî Mücadelede Trabzon’da Ramazan Ayları ve Ramazan Bayramları”. *History Studies*. 8/1 (March 2016): 153-173.

Yüksel, Ayhan. “Trabzon Valisi Sırrî Paşa’nın 1880 Tarihli Bir Raporuna Göre Doğu Karadeniz’in Önde Gelen Aileleri”. *Türklük Araştırmaları Dergisi*. 16 (Güz 2004): 179-199.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. Ülkü KÖKSAL | Karadeniz Teknik Üniversitesi |
ukoksal[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000 0003 0796 2491**

Ülkü KÖKSAL 1999 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2000 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmen olarak göreve başladı. KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2004 yılında "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçler (1923-1960)" adlı teziyle yüksek lisansını, aynı enstitüde 2015 yılında "Trabzon'da Dernekleşme Süreci (1919-1950)" adlı teziyle de doktorasını tamamladı. Köksal, 2011 yılında KTÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümünde göreve başladı. 2017 yılında KTÜ Karadeniz Araştırmaları Enstitüsünde yardımcı doçent kadrosuna atandı. 2021 yılında doçent unvanını aldı. Bilimsel çalışma alanı 20. yüzyılda Türkiye'ye ve Türkiye'den göçler, Cumhuriyet Dönemi'nde sivil toplum, Cumhuriyet Dönemi'nde Trabzon'dur. Bu konularla ilgili kitap, kitap bölümü, kitap editörlüğü, makale, bildiri gibi çeşitli yayınlar üretti. Köksal, bilimsel çalışma alanı ile ilgili çeşitli dergilerde yayın kurulu üyesi ve hakem olarak görev yapmaktadır. Köksal, evli ve iki çocuk annesidir.

**Assoc. Prof. Dr. Ülkü KÖKSAL | Karadeniz Teknik University |
ukoksal[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000 0003 0796 2491**

Ülkü KÖKSAL graduated from Karadeniz Technical University, Faculty of Science and Letters, Department of History in 1999. In 2000, she started to teach as a teacher in the Ministry of National Education. Then, she completed her master's degree at Karadeniz Technical University, Social Sciences Institute by her thesis "Immigrates from Yugoslavia to Turkey (1923-1960)". Köksal, who took doctor's degree from Karadeniz Technical University, Social Sciences Institute by her thesis about "The Development Process of Associations in Trabzon (1919-1950)" in 2015. Köksal, who started to work as a lecturer at Karadeniz Technical University, Department of the Principles of Atatürk and Turkish Revolution in 2011. She became an assistant professor (2017) in Karadeniz Technical University, Graduate School of Black Sea Studies, and in 2021, she became an associate professor. Her research focuses on the migrations in the 20th century, migration policy of Republic of Turkey, Civil Society in Turkey in the Republican Era, Trabzon in the Republican Era. She has many national and international research articles, reviews, papers, book/book chapters in her field. Köksal is now serving as a referee and member of the editorial board at national and international scaled journals. Köksal is married and has two children.

17

EKLER

APPENDIX

EK 1. Ali Şükrü Bey

*Uğur Üçüncü**

Ali Şükrü Bey 1884 yılında Trabzon'un Vakfikebir Kazası'na bağlı Beşikdüzü kasabasında doğdu. Babası, Bahriye Kolağalığından emekli Reiszade Hacı Ahmet Efendi'dir. Annesi ise Sadberk Hanım'dır.¹ Aileleri "Reisoğulları" adıyla tanınmaktadır.² İlköğrenimini Trabzon'da tamamladıktan sonra babasının isteğiyle kardeşi Şevket Bey ile birlikte 1998'de Mekteb-i Fünûn-ı Bahriyye'ye (Deniz Harp Okulu) girdi. Ali Şükrü Bey o yıllarda vatan ve milleti ilgilendiren sorunlara ilgi duydu ve meşrutiyet fikrini savundu. 1902'de okuldan mezun olduktan sonra kurmaylığa devam etti. 1904'te Deniz Harp Okulu'nun Güverte Bölümü'nden Bahriye Erkân-ı Harbiye Mülazımı(Kurmay Teğmeni) olarak mezun oldu. 1904 yılında teğmen rütbesiyle Osmanlı Donanması'na katıldı. Heybetnüma gemisinde güverte mühendisliği eğitimi aldıktan sonra çeşitli gemilerde seyir subay yardımcılığı olarak görevlendirildi. 31 Mart Vakası'nın bastırılmasında rol oynadı. 1909'da kaleme aldığı *Pusula Hatası ve Tashihi* başlıklı kitabı Deniz Harp Okulu'nda öğrencilere okutuldu.³

Ali Şükrü Bey, 1909 yılında teşkil edilen Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Millîye Cemiyeti'nin kurucuları arasında olduğu gibi cemiyetin en aktif üyeleri arasında yer aldı. Cemiyet'in başkan yardımcılığı görevine kadar yükseldi. 1910'da Cemiyet'in yayın organı *Donanma* dergisi çıkarıldı. Ali Şükrü Bey bu derginin kurucusu ve yazarları arasında yer aldı. Dergide kaleme aldığı yazılarla Donanmanın canlandırılması için düşüncelerini paylaştı. Bu yıllarda Emine Kamer Hanımla da evlendi.⁴

27 Nisan 1911'de yüzbaşı oldu. Sultaniye ve Orhaniye gemileriyle Yarhisar torpidosunda ve Nevşehir gambotunda seyir subaylığı yaptı. Almanya'ya giderek Reşid Paşa, Midhat Paşa ve Giresun vapurlarını Donanma Cemiyeti adına satın aldı. Cemiyet'e pul imal ettirmek için Londra'ya gitti. Nakliye gemileri satın alınması için Liverpool'a gönderildi. İngiltere'de deniz hukuku araştırma ve tahsili ile de meşgul oldu. Avrupa'dan dönüşünün ardından İstanbul'da Askeri Müze'de görevlendirildi. Askerlik hayatından çekilmek istediye de istifası kabul edilmedi. Ancak gözlerinde oluşan hastalık nedeniyle Balkan Savaşlarının ardından emekliye sevk edildi.⁵

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, uucuncu[at]ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5282-8868

¹ Ali Şükrü Bey'in Özlük Dosyası. *TBMM Arşivi*, Dosya No: 63, Sicil No: 408; "Büyük Şehit Ali Şükrü Bey'in Tercüme-i Hali", *İstikbal*, 3 Nisan 1339/3 Nisan 1923, No: 881, s. 1

² Kadir Mısırlıoğlu, *Ali Şükrü Bey*, Sebil Yayınları, İstanbul 1996, s. 18.

³ Sonay Üçüncü, *Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in TBMM'nin Birinci Dönemindeki Faaliyetleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2012, s. 19.

⁴ Murat Yılmaz, "Ali Şükrü Bey'in Hayatı", *Ali Şükrü Bey, Mücadeleyle Geçen Bir Ömür*, Kronik Yayınları, İstanbul 2017, s. 20-21.

⁵ "Büyük Şehit Ali Şükrü Bey'in Tercüme-i Hali", 3 Nisan 1923, s. 1; S. Üçüncü, *a.g.t.*, s.20.

Askerlikten ayrılmasına karşın Donanma Cemiyeti'ndeki görevini sürdürdü. Birinci Dünya Savaşı sırasında Cemiyet tarafından kendisine Almanya'dan mayın füyeleri kaçırılması vazifesi verildi. Hayatını tehlikeye atarak füyeleri Romanya sınırından kaçırma başarısını gösterdi. Onun getirdiği füyeler Çanakkale Cephesi'nde İtilaf devletlerinin gemilerinin batırılması için mayınlarda kullanıldı.⁶ 11 Haziran 1918'de ise Cemiyet adına Romanya'dan bir gemi, bir römorkör satın aldı. 7 Eylül 1918'de Donanma Cemiyeti'nden ayrıldı. 1 Şubat 1919'da Cemiyet, ittihatçıların bir kurumu iddiasıyla Padişah Vahdettin tarafından kapatıldı.⁷

Askerlikten emekli olmasından sonra Bâb-ı Âli Caddesi'nde Ayyıldız Pazar isimli kırtasiye dükkânı açtı. Cemi Bey'in *İdman* dergisinde yazar kadrosunda yer aldı. Düzenlenen bazı spor yarışlarının tertip heyetinde bulundu. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında Ali Şükrü Matbaası'nı açarak basın hayatına atıldı. Çeşitli makalelerden başka İngilizce tercüme ve değerli sosyolojik çalışmalar kaleme aldı.⁸ 1 Nisan 1919'da ilmi ve kültürel içerikli *Gündoğuşu* dergisini çıkardı. Dergi 29 Mayıs 1919'a kadar yayın hayatını sürdürdü.⁹

Mondros Mütarekesi sonrasında Millî Mücadele'ye katıldı. İstanbul'da kurulan Millî Kongre'de yer aldı. Karakol Cemiyeti'nin broşür ve risalelerini kendi matbaasında bastı, İngilizceye çevirdi. Millî Mücadele'yi yaymak amacıyla Trabzon'a gönderildi. Osmanlı Mebusan Meclisi'nin son dönemine Trabzon mebusu olarak seçildi. Meclis'te Misak-ı Millî'nin kabulünde etkili oldu. İtilaf devletleri 16 Mart'ta resmen İstanbul'u işgal ettikten sonra 18 Mart'ta Meclis'i bastı. Bazı mebusları tutuklamak isteyen İngilizlerle son kişi kalana kadar ölmeyi göze alacaklarını ifade ederek kararlı bir tavır sergiledi. Hakkında takibat başlatılınca Mustafa Kemal Paşa'nın çağırısına uyarak Mehmet Akif (Ersoy) ile birlikte Anadolu'ya geçti. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışında hazır bulundu.¹⁰

TBMM'de Hariciye, İrşat, Anayasa, Millî Savunma, Millî Eğitim ve İç Tüzük komisyonlarında görev aldı. 37'si gizli oturumlarda olmak üzere 183 konuşma ile önde gelen hatiplerden oldu.¹¹ Mebusluğu dışında da Millî Mücadele için çalıştı. Kayseri Ulu Camii'nde halkı mücadeleye katılmaya davet ettiği vaazı mühimdir.¹² Meclis'te oluşan muhalefetteki İkinci Grup'ta yer aldı. Özellikle Lozan sürecinde Hükümete karşı şiddetli eleştirilerde bulundu. 19 Ocak 1923'te *Tan* adıyla ve muhalefetin yayın organlığını üstlenen bir gazete çıkardı. Bu gazetede gerek kendisinin, gerekse muhalif

⁶ "Büyük Şehit Ali Şükrü Bey'in Tercüme-i Hali", *İstikbal*, 3 Nisan 1923, s. 1.

⁷ Yılmaz, a.g.m., s. 24.

⁸ "Büyük Şehit Ali Şükrü Bey'in Tercüme-i Hali", *İstikbal*, 3 Nisan 1923, s. 1.

⁹ Muzaffer Başkaya, "Ali Şükrü Bey'in Yazarlığı, Yayıncılığı ve Yayınları, *Ali Şükrü Bey, Mücadeleyle Geçen Bir Ömür*, Kronik Yay., İstanbul 2017, s. 265.

¹⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (İçtima-I Fevkalâde)*. Devre: 4, C. I, Ankara 1992, s. 496; Emel Oruç Olgun, *Ali Şükrü Bey Olayı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019, s. 21; Yılmaz, a.g.m., s.25, 30-31.

¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Devre, C.1, Ankara 1955, s.99, 314, 109; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, C.3, Ankara 1994, s. 923-924.

¹² Yılmaz, a.g.m., s. 34-35.

arkadaşlarının kaleme aldığı yazılarla Hükümeti ve Birinci Grup'u kıyasıya eleştirildi.¹³ Bu durum Hükümeti ve Birinci Grup üyelerini rahatsız etti. Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı, Hükümetin eleştirildiği o süreçte 27 Mart 1923'te Ali Şükrü Bey'in kaybolduğu anlaşıldı. Yapılan tahkikat neticesinde 1 Nisan 1923'te cesedi bulundu. Onun ölümü siyasi cinayet olarak algılandı ve bütün yurttaki büyük yankılar uyandırdı. Katil zanlısı olarak görülen Giresunlu Osman Ağa'nın yapılan kovuşturulmada ölü olarak ele geçirilmesi olayın aydınlatılamamasında temel faktör oldu. Yine kurulan mahkemenin gereken ciddiyetle hareket etmemesi Ali Şükrü Bey cinayetinin fail-i meçhul kalmasını ve beraberinde pek çok soru işaretinin doğmasını beraberinde getirdi.¹⁴

Ali Şükrü Bey, öldürüldüğünde evli ve üç çocuk babası idi. Ailesi daha sonra *Doruker* soyadını aldı.¹⁵

---

¹³ S. Üçüncü, *a.g.t.*, s.23-24.

¹⁴ Süreç hakkında bkz. Necmettin Alkan, "Ali Şükrü Bey'in Öldürülmesi ve İlgili Tartışmalar", *Ali Şükrü Bey, Mücadeleyle Geçen Bir Ömür*, Kronik Yay., İstanbul 2017, s.53-100; Ayrıca Ali Şükrü Bey'in öldürülmesinden bir buçuk ay sonra 23 Mayıs 1923'te Ali Şükrü Bey'in hanımı Emine Hanım tarafından Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi davasını yürüten Ankara'da İstinaf Mahkemesi Başkanlığı'na gönderilen yazı hadiseye farklı bir perspektif kazandırmaktadır. Belge için bkz. ATASE, ATAZB, 110-9-1-11 / 36 - 0 - 124.

¹⁵ Ali Şükrü Bey'in Özlük Dosyası. *TBMM Arşivi*, Dosya No: 63, Sicil No: 408.

Kaynaklar / References

- "Büyük Şehit Ali Şükrü Bey'in Tercüme-i Hali". *İstikbal*, 881, (3 Nisan 1923).
- Ali Şükrü Bey'in Özlük Dosyası. *TBMM Arşivi*, Dosya No: 63, Sicil No: 408.
- ALKAN, Necmettin. "Ali Şükrü Bey'in Öldürülmesi ve İlgili Tartışmalar", Ali Şükrü Bey, Mücadeleyle Geçen Bir Ömür, Haz. Necmettin Alkan, Uğur Üçüncü, İstanbul: Kronik Yayınları: 2017, s. 53-100
- ATASE, ATAZB, 110-9-1-11 / 36 - 0 - 124.
- BAŞKAYA, Muzaffer. "Ali Şükrü Bey'in Yazarlığı, Yayıncılığı ve Yayınları, Ali Şükrü Bey, Mücadeleyle Geçen Bir Ömür. Haz.Necmettin Alkan, Uğur Üçüncü, İstanbul: Kronik Yayınları, 2017, s. 225-280.
- Çoker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi(Millî Mücadele ve TBMM Dönem 1919-1923)*. III, Ankara: 1995.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(İçtima-I Fevkalâde)*. Devre: 4, C. I, Ankara: 1992.
- Mırsıoğlu, Kadir. *Trabzon Meb'usu Şehid-i Muazzez Ali Şükrü Bey*. İstanbul: 1996.
- OLGUN, Emel Oruç. *Ali Şükrü Bey Olayı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, C.19, Ankara: TBMM Matbaası, 1958.
- Üçüncü, Sonay. *Trabzon Mebûsu Ali Şükrü Bey'in TBMM'nin Birinci Dönemindeki Faaliyetleri*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Yılmaz, Murat. "Ali Şükrü Bey'in Hayatı". *Ali Şükrü Bey Mücadeleyle Geçen Bir Ömür*. Haz. Necmettin Alkan, Uğur Üçüncü, İstanbul: Kronik Yayınları, 2017, s.17-52.

Yazar Hakkında / About Author

**Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ | Karadeniz Teknik Üniversitesi |
uucuncu[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-5282-8868**

Prof. Dr. Uğur Üçüncü 1981 Gümüşhane doğumludur. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümünden 2003 yılında mezun olmuştur. 2017 yılında Doçent, 2019 yılında Profesör unvanını almıştır. 2012 yılından beri Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ve Tarih Bölümü başkanlıkları görevlerini yürütmektedir. Milli Mücadele döneminde askeri, sosyal ve siyasi tarih, Atatürk Dönemi, İttihat Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa ilgi alanlarıdır. Prof. Dr. Uğur Üçüncü'nün kitapları, uluslararası ve ulusal bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleleri, tebliğleri ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

**Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ | Karadeniz Teknik University |
uucuncu[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-5282-8868**

Uğur Üçüncü was born in Gümüşhane, in 1970. He graduated from the history department of Karadeniz Technical University in 2003. He was appointed as an Associate Professor in 2017 and as a Professor in 2019. Dr. Üçüncü has been working as a lecturer at Karadeniz Technical University Faculty of Letters since 2012. He has been serving as the head of History Department as well as the head of Atatürk's Principles and History of Revolution Department. Dr. Üçüncü is interested in military, social and political history during the Turkish National Struggle, Atatürk's Era, Committee of Union and Progress and Teşkilat-ı Mahsusa. He has many books, articles, papers and book chapters published in international and national scientific journals.

EK 2. Kâhya Yahya

*Uğur Üçüncü**

Karaosmanoğullarından Kaya Yahya, Eylül 1886'da Trabzon'da dünyaya geldi. Babası Kethüda Osman Bey'dir.¹ Babasının denizci olması onun bu mesleğe karşı merakının ve ilgisinin daha küçük yaşlarda doğmasına yol açtı. Babası ölünce Kâhya Yahya, 1319/1903'te Trabzon Kayıkçı Lonca'sının kâhyalığına seçildi. Asiye Hanım'la 3 Şubat 1906'da evlendi. Biri kız, biri erkek iki çocukları oldu.²

Kâhya Yahya o zamanlarda oldukça canlı bir hayatın yaşandığı limanda kâhyalık görevini başarıyla ifa ederek kısa sürede Trabzon'da ve çevresinde adını duyurmayı başardı. İtihat ve Terakki Cemiyeti Trabzon Şubesi'nin Merkez Heyet'inde yer aldı.³ II. Meşrutiyet'in hemen sonrasında Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü durumdan faydalanmak isteyen Avusturya, Bulgaristan ve Yunanistan gemilerine boykot yapılması çağrılarının Trabzon'daki en kararlı tatbikçilerinden biri oldu.⁴ Askerlik yapma zorunluluğu bulunmamasına rağmen arkadaşlarıyla beraber gönüllü olarak Balkan Savaşlarına Trabzon'dan katıldı.⁵ Birinci Dünya Savaşı'nda masraflarını kendisinin karşıladığı adamlarından oluşan birliğiyle Teşkilat-ı Mahsusa kuvvetlerine katıldı. Artvin ve çevresinde Ruslara karşı yapılan savaşın dışında Çanakkale Cephesi için büyük hizmetlerde bulundu. Öyle ki Çanakkale Cephesi'ne mühimmat nakl ve sevkindeki başarıları nedeniyle ödüllendirildi.⁶

Mütareke sonrasında Trabzon ve çevresinde kurulan Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'ne katıldı. İzmir'in işgalinin ardından Cemiyet'in aldığı silahlanma kararının önemli tatbikçilerinden oldu.⁷ Kendisine bağlı 1000 kişiden fazla silahlı birlik teşkil etti. Trabzon'da ayrılıkçı unsurlara göz açtırmadı.⁸ Cemiyette daimî danışman üye olarak yükseldi. Cemiyet'in gelirlerinin büyük çoğunluğu, Müdafaa-i Hukuk hissesi adıyla onun öncülüğünde toplandı.⁹

Rusya'dan TBMM Hükûmeti'ne yapılan silah, mühimmat ve altın yardımlarının deniz yoluyla taşınmasına yardım etti. Mahiyetindeki millî kuvvetler, İtilaf devletleri askerlerinin Trabzon'da rahatlıkla hareket etmelerine engel oldular.¹⁰ Millî Mücadele'de Batı

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, uucuncu[at]ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5282-8868

¹ BOA, BEO, 2162/162142, lef. 6.

² Yahya Karaosmanoğlu'nun Nüfus Kayıt Örneği, *Trabzon Ortahisar Nüfus Müdürlüğü Arşivi*, 30 Nisan 2014.

³ *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 25, 61a001.

⁴ Kudret Emiroğlu, "Trabzon'da Avusturya Boykotu 1908", *Toplumsal Tarih*, S. 3, 1989, s. 55-64.

⁵ *Trabzon'da Meşveret*, 29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910, No. 182, s. 1.

⁶ BOA, İ.TAL, 37/501, lef. 1.

⁷ İsmail Akbal, *Millî Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet*, Serander Yayınları, Trabzon 2008, s. 104.

⁸ Cumhuriyet Odabaşı, *Trabzon Belgelerle Millî Mücadele Yılları*, Topkar Yayınları, Trabzon 1990, s. 542.

⁹ *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 27, B: 27-6001.

¹⁰ *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 31, B: 2001; *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 31, B: 3001.

Cephesi'ne mühimmat taşıma işinde Trabzon'da ilk o akla geldi. TBMM Hükûmeti'nin askeri ve siyasi amaçlı gönderdikleri görevlilerin ve malzemelerin naklini ücretsiz yaptı. Hilal-i Ahmer gibi kamu yararına hizmet eden kurumların malzemelerini normal fiyatin üçte birine taşıttı.¹¹ Trabzon'da sahipsiz ve yardıma muhtaç kişilere de el uzattı. Bunlara karşın Mondros Mütarekesi sonrasında otorite boşluğundan yararlanarak bazı kanunsuz işler yaptığı da iddia edildi.¹²

Kâhya Yahya, Millî Mücadele'de ilk Türk Komünistlerinden Mustafa Suphi ve arkadaşlarının 28/29 Ocak 1921'de Sürmene açıklarında etkisiz hale getirilmesinden sorumlu tutuldu. Bunun dışında Enver Paşa'nın yurda girişini sağlamaya çalışmakla da suçlandı. Enver Paşa'nın yurda girmesi için Trabzon'a gönderdiği Küçük Talat'ın, kurduğu teşkilatın başına geçti. Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'nın Trabzon'da ağırlanması ve korunmasında da öne çıktı. Enver Paşa ise Trabzon'da en güvendiği kişiler arasında bulunan Kâhya Yahya ile iletişim kurdu. Onunla mektuplaştı ve Trabzon'a girmesi için ondan kolaylık bekledi. Kâhya Yahya ise Enver Paşa'nın Trabzon yoluyla memlekete girmesinin ortamını hazırlamak için çalıştı. Fakat Sakarya zaferi sonrasında Enver Paşa, Anadolu'ya girmekten vazgeçerek Türkistan'a geçti.¹³

Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki Ankara Hükûmeti, Enver Paşa'nın yurda girme çabası sürecinde onunla işbirliği yapanları tasfiyeye başladı. Trabzon'da bunların başında Kâhya Yahya geldi. Enver Paşa'dan Kâhya Yahya'ya gönderilen bir mektup delil gösterilerek o ve arkadaşlarının tutuklanması emri verildi.¹⁴ Diğer taraftan Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gelir gider defterlerini incelemek için bir Tahkik Heyeti şehre gönderildi. Heyet, Kâhya Yahya'nın zimmetinde para görüldüğünü iddia edince Kâhya Yahya, zimmetinde para olmadığını ispat etmek için ortaya çıkarak hesap defterini heyete teslim etti. Kâhya Yahya 30/31 Aralık 1922'de tutuklandı.¹⁵

Kâhya Yahya ve arkadaşları, Sivas Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandılar. 4 ay süren mahkeme sonucunda delil yetersizliğinden tahliye edildiler.¹⁶ 4 Mayıs 1922'de Trabzon'a geldiler.¹⁷ Kâhya Yahya yeniden kâhyalık görevini yürütmeye başladı. Kısa süre içinde tekrar nüfuzunu kazandı. Bununla beraber kendisine karşı yapılanlar karşısında kuruntulu ve öfkeli bir şekilde: "Sanki bütün işlerde ben tek başına mıydım; her şeyi olduğu gibi ortaya dökceğim..." ifadelerini kullanmaya başladı.¹⁸

¹¹ Hikmet Bayur, "Suphi ve Millî Mücadeleye El koymaya Çalışan Baş Dışarıda Akımlar", *Belleten*, S. 35, 1971, s. 652.

¹² *TİTE*, Klasör:97, Gömlek:25, B.61a001; *ATASE*, BDH, K:249, D:505/1036, f. 4.

¹³ Uğur Üçüncü, *Millî Mücadele Yıllarında Trabzon'da İttihatçı Bir Sima Kâhya Yahya*, Serander Yayınları, Trabzon 2015, s. 124-197.

¹⁴ Kazım Karabekir, *Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkânı*, YKY Yayınları, İstanbul 2010, s. 132.

¹⁵ *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 25, B: 25-4001; *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 25, B: 25-2001-3001.

¹⁶ Odabaşı, *a.g.e.*, s. 543-544.

¹⁷ *İstikbâl*, 5 Mayıs 1338/5 Mayıs 1922, No:603, s. 2.

¹⁸ Üçüncü, *a.g.e.*, s.319

Kâhya Yahya, bu şekilde birilerine tehdit mesajları gönderirken 3 Temmuz 1922'de muhafızı Mustafa (Celab) ve Sivas'tan gelen misafiri Sivas Sanayi Mektebi Muallimlerinden İstanbullu İzzet Bey ile birlikte otomobiliyle Trabzon'un Soğuksu mevkiindeki yazlık köşküne giderken Topçu Parkı ile Askeri Kışla arasında yer alan bir noktada kimlikleri tespit edilemeyen üç kişinin silahlı saldırısına uğradılar. Kâhya Yahya, İzzet Bey ve Şoför Mustafa saldırıda öldüler. Kâhya Yahya ve arkadaşları için Trabzon'da 4 Temmuz'da cenaze töreni yapıldı. Cenazeler Boztepe'de Ahi Evran Dede Camii mezarlığına defnedildi.¹⁹

Yapılan incelemelerde failer ortaya çıkarılamadı. Kâhya Yahya cinayeti üzerindeki perde, olaydan 55 yıl sonra, İsmail Hakkı (Tekçe) Bey'in anılarını yayınlamasıyla aralandı. Olay sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın Muhafız Birliği Kumandanı olan İsmail Hakkı Tekçe, Ankara'nın emriyle cinayeti işlediğini iddia etti.²⁰

¹⁹ *İstikbal*, 5 Temmuz 1338/5 Temmuz 1922, No: 652, s.1; Odabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

²⁰ İsmail Hakkı Tekçe, "General İsmail Hakkı Tekçe'nin Anıları 25", *Günaydın*, 4 Aralık 1977, No:3245, s.9

Kaynaklar / References

- Akbal, İsmail. Millî Mücadele Döneminde *Trabzon'da Muhalefet*. Trabzon: Serander Yayınları, 2008.
- ATASE, BDH, K:249, D:505/1036, f. 4.
- Bayur, Hikmet. "Suphi ve Millî Mücadeleye El koymaya Çalışan Başlı Dışarıda Akımlar", *Bellekten*, 35, (1971): s.587-654.
- BOA, BEO, 2162/162142, lef.6; BOA, İ.TAL, 37/501, lef.1.
- Emiroğlu, Kudret. "Trabzon'da Avusturya Boykotu 1908". *Toplumsal Tarih*, 3, (1989): s.55-64.
- İstikbal*, 603, (5 Mayıs 1338): 2; *İstikbal*, 652, (5 Temmuz 1338): 1; *İstikbal*, 677, (3 Ağustos 1338): 2.
- Karabekir, Kazım. *Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkânı*. İstanbul: YKY Yayınları, 2010.
- ODABAŞI, Cumhur. *Trabzon Belgelerle Millî Mücadele Yılları*. Trabzon: Topkar Yayınları, 1990.
- Tekçe, İsmail Hakkı. "General İsmail Hakkı Tekçe'nin Anıları 25". *Günaydın*, 3245, (4 Aralık 1977): 9.
- TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 25, B: 25-4001; *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 27, B.27-6001; *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek:25, B: 2001-3001, 61a001; *TİTE*, Klasör: 97, Gömlek: 31, B:2001, 3001.
- Trabzon'da Meşveret, 182, (29 Mayıs 1326): 1.
- ÜÇÜNCÜ, Uğur. *Millî Mücadele Yıllarında Trabzon'da İttihatçı Bir Sima Kâhya Yahya*. Trabzon: Serander Yayınları, 2015.
- Yahya Karaosmanoğlu'nun Nüfus Kayıt Örneği, *Trabzon Ortahisar Nüfus Müdürlüğü Arşivi*, 30 Nisan 2014.

Yazar Hakkında / About Author

**Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ | Karadeniz Teknik Üniversitesi |
uucuncu[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-5282-8868**

Prof. Dr. Uğur Üçüncü 1981 Gümüşhane doğumludur. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümünden 2003 yılında mezun olmuştur. 2017 yılında Doçent, 2019 yılında Profesör unvanını almıştır. 2012 yılından beri Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ve Tarih Bölümü başkanlıkları görevlerini yürütmektedir. Milli Mücadele döneminde askeri, sosyal ve siyasi tarih, Atatürk Dönemi, İttihat Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa ilgi alanlarıdır. Prof. Dr. Uğur Üçüncü'nün kitapları, uluslararası ve ulusal bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleleri, tebliğleri ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

**Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ | Karadeniz Teknik University |
uucuncu[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-5282-8868**

Uğur Üçüncü was born in Gümüşhane, in 1970. He graduated from the history department of Karadeniz Technical University in 2003. He was appointed as an Associate Professor in 2017 and as a Professor in 2019. Dr. Üçüncü has been working as a lecturer at Karadeniz Technical University Faculty of Letters since 2012. He has been serving as the head of History Department as well as the head of Atatürk's Principles and History of Revolution Department. Dr. Üçüncü is interested in military, social and political history during the Turkish National Struggle, Atatürk's Era, Committee of Union and Progress and Teşkilat-ı Mahsusa. He has many books, articles, papers and book chapters published in international and national scientific journals.

EK 3. TBMM Tarafından Millî Mücadele'ye Katkılarından Ötürü İstiklal Madalyası ile Taltif Edilen Doğu Karadenizliler¹

Haz. Hikmet Öksüz

TRABZON					
Adı	Baba/Ana Adı	Memleketi	Doğum Tarihi	Madalya No	Şerit Rengi
Ali Rıza Bey	Receb	Trabzon	-	11	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Alay 3 K., Kaimmakam; 25/8/1337 Yunanlılar Türbetepe'yi zapt ederek İkinci ve Üçüncü Gruplar arasında girdiği ve Alancık, İncirli, Gedikli istikametinden sarkarak Ilıca süvarisine hakim sırtları işgal ettiği zaman fırkasıyla düşmana yandan taarruz etmiş ve o zaman Yedinci Alay sağ cenahında olarak Gedikli üzerinden düşmanın işgal ettiği sırtların zaptına memur edilmiştir. Mumaileyh bu vaziyette Alayı hüsn-i idare ederek Gedikli sırtlarına istinaden alayın taburunu bizzat sevk ederek İncirli köyündeki düşmanın bakiyyetü's-süyufunu da tard ve mezkûr köyü İkinci Alaya teslim etmiştir. Makineli ve otomatik tüfeng itina etmiştir. Mumaileyh bu harekâtıyla bu vaziyetin islahına amil olmuştur.					
Mahmud Nedim Bey	Hasan	Trabzon	1293	18	Kırmızı
Fırka 5 Alay 14 K., Kaimmakam; 26/8/37 Muharebatında Merdane Çiftliği Sinanlı noktasında düşmanın faik kuvvetine Yirmi Dördüncü Alay Noktasına taarruzunda düşmanı alayıyla mukabil taarruz icra ederek alayının düçar olduğu zayiata rağmen düşmanın taarruzunu tevkif hususunda hidematı görülmüştür					
Şevki Bey	İsmail	Trabzon	1293	34	Kırmızı
Fırka 61 Alay 174 K., Binbaşı; 26 ve 27/08/37 tarihlerinde Toydemir ve 02/09/37 tarihlerinde Karakuyu ve 04/09/37'de Şeyh Ali civarındaki tedafii muharebelerde daima tevfile ve kemal-i sükunet ve metanetle muharebe etmiş ve pek az zaiiatla düşmanı püskürtmeye muvaffak olmuştur.					
Osman Remzi Efendi	Abdi	Trabzon	-	122	Kırmızı
Fırka 5 Kafkas Alay 9/1 Bölük 4 M.T.K., Mülazım-ı evvel; 26/8/37 Karabenli muharebesinde Onuncu Alay cephesine hücum eden düşmanın hücumuna tevkifte ve 28/8/37 fırka tarassud tepesine yapılan mukabil hücumda düşmanı tard ve takipte bölüğünü hüsn-i idare ve muvaffakiyetini teşhil eylediği gibi bizzat tüfenk başına geçerek efradına hüsn-i misal olmuş ve taburun muvaffakiyetinde amil müessir olmuştur.					
İsmail Hakkı Efendi	Mehmed Lütfi	Trabzon	1312	129	Kırmızı
Fırka 8 Sahra Obüs Bataryası, Mülazım-ı evvel; Mensup olduğu batarya ile 28/8/37'de Ordek köyü şarkındaki mevazide hüsn-i suretle ifa-yı hizmet eylemiş ve Türbetepe'nin istirdadında bataryanın müessir endahından bi'l-hassa istifade edilmiştir.					
Mahmud Şevket Efendi	Halil	Trabzon	1314	146	Kırmızı
Fırka 5 Alay 15 Yaveri, Mülazım-ı evvel; Sakarya Meydan Muharebesi'nde alayın iştirak ettiği bilumum Muharebatta müthiş top ve makineli tüfengin ateşi altında alay kıtaatının idare ve muharebesi için istihdamında büyük bir metanet ve fedakârlıkla ifa-yı vazife ve hizmet etmiştir.					
Rahmi Efendi	Hüseyin	Trabzon	-	366	Kırmızı
Kolordu 1 Telsiz İstasyon K., Mülazım-ı sani; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Ali Rıza Efendi	Osman Hilmi	Trabzon	-	318	Kırmızı
Fırka 12 Alay 36/1 Tabibi, Binbaşı; Muharebat-ı ahirede hidemat-ı fevkaladesi mesbuk olduğundan					
Ali Faik Efendi	Mustafa	Trabzon	-	384	Kırmızı
Fırka 8 İstihkam Bölüğü K., Yüzbaşı; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Mehmed Fehmi Efendi	Mustafa	Trabzon	-	428	Kırmızı
Fırka 6 Emir Zabiti, Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Mehmed Fehmi Efendi	Mustafa	Trabzon	-	441	Kırmızı
Fırka 6 Emir Zabiti, Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Cabbar Efendi	Celal	Trabzon	-	492	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Alay 11/3 Bölük 12 K., Yüzbaşı; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Hüseyin Mesud Efendi	Ruşen	Trabzon	-	496	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Alay 11 Yaveri, 1. Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					

¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, İstiklal Madalyaları Veri Tabanı, (<https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane> Erişim Tarihi: 15.10.2022)

Mustafa Fevzi Efendi	Hasan	Trabzon	-	498	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Alay 8/3 Bölük 12 K., Yüzbaşı; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibati esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Muammer Efendi	Osman	Trabzon	-	892	Beyaz
Fırka 1 Alay 4 Baytarı, Baytar Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hizmet-ı fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
Mehmed Efendi	Sadeddin Hacı Said	Trabzon	-	894	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Hücum Taburu Bölük 1 Kumandanlığı, Piyade Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hizmet-ı fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
Eyüb Sabri Efendi	Mustafa	Trabzon	-	965	Beyaz
Konya Harici Hastahanesi Operatörü, Binbaşı; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hizmet-ı fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
Ahmed Refik Efendi	İsmail Hakkı	Trabzon	-	1006	Kırmızı
Alay 61/2 Tabur 3 Bölük 12 M. T., 1. Zabit Vekili; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hizmet-ı fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
Ahmed Cevdet Efendi	Sabri	Trabzon	-	1018	Kırmızı
Topçu Alay 41 Kumandan Yaveri; Ağır Topçu Mülazım-ı evvel Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hizmet-ı fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
İsmail Hakkı Efendi	Hasan	Trabzon	-	1530	Kırmızı
Fırka 15 Alay 45 Tabur 3 Bölük 10, Yüzbaşı; İbrahim ettiği istiklal madalyası vesikasında bi'l-fil kıta başında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden dolayı (TBMM'nin 13/10/1339 tarihinde vuku bulan 1. içtima-i senesi 35. içtima celsesinde karar verildiği yazılıdır)					
Ali Rıza Efendi	Ömer Hayri	Trabzon	-	1996	Kırmızı
Alay 35 Bölük 10 Takım Zabiti, Piyade Mülazım-ı evvel; 29/08/1338'de Yunanlılar ile vuku bulan muharebede Başkimseler şimalindeki Kuzluca sırtlarında düşmanı takipte ifa-yı hüsn-i hizmet etmesine binaen					
Kemal Efendi	Seyfeddin	Trabzon	1314	2080	-
K. 4 Köprücü Bölüğü Takım Zabiti, İstihkam İhtiyat Mülazım-ı evvel					
Hüseyin Efendi	Mustafa	Trabzon	-	2099	Kırmızı
Fırka 12 Alay 35/1 Bölük 1 Takım Kumandanı, Piyade İhtiyat Mülazım-ı sani; 29/08/1338 tarihinde Başkimseler şimalindeki Kozluk sırtlarında Yunanlılarla vukua gelen muharebelerde göstermiş olduğu fedakârlığa binaen					
Hasbi Bey	Ahmed	Trabzon	-	2389	Kırmızı
Alay 24 Kumandanı, Kaimmakam; Mücadele-i Milliyede hizmet ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
Sıdkı Efendi	Said	Trabzon	-	2391	Kırmızı
Alay 34 Levis Makinalı Tüfenk Kumandanı, Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede hizmet ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
Ahmed Feyzi Efendi	Abdulkerim	Trabzon	-	2425	Kırmızı
Alay 12 Topçu Tabur 1 Sahra Bölük 1 K., Yüzbaşı ; Mücadele-i Milliyede hizmet ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
Abdülhadi Efendi	Hacı Halil	Trabzon	-	3144	Kırmızı
Fırka 5 Kafkas Alay 10 Tabur 3 Bölük 11 Kumandanı, Piyade Yüzbaşı; 26 Ağustos 1337 tarihinde Yassitepe muharebesinde şehid olan mumaileyhin efrad-ı ailesine istiklal madalyası					
Şevki Efendi	Tevfik	Trabzon	-	3149	Kırmızı
Fırka 5 Kafkas Alay 13 Tabur 3 Bölük 9, Piyade Mülazım-ı evvel; 05 Eylül 1337 tarihinde İstinadtepe taarruzunda şehid olan mumaileyhin efrad-ı ailesine istiklal madalyası.					
Hacı Abdulhalim	Mustafa Efendi	Trabzon	-	3156	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Alay 7 Tabur 2 Bölük 8 Kumandanı, Piyade Mülazım-ı evvel; 15 Temmuz 1337 tarihinde Boğuşhal muharebesinde şehid olan mumaileyhin efrad-ı ailesine istiklal madalyası					
Mehmed Kemal Efendi	Rıza	Trabzon	-	3162	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Alay 7 Tabur 3 Bölük 9, Piyade İhtiyat Zabit Vekili; 25 Ağustos 1337 Gedikli sırtları muharebesinde şehid olan mumaileyhin efrad-ı ailesine istiklal madalyası					
Mehmed Bahri Efendi	Mustafa	Trabzon	-	3183	Kırmızı
Fırka 7 Alay 2 Tabur 3 Kumandanı, Piyade Yüzbaşı; 14 Temmuz 1337 tarihinde Kolankaya muharebesinde şehid olan mumaileyhin efrad-ı ailesine istiklal madalyası					
Hamdi Bey	Tahir	Trabzon	-	3312	Beyaz
Karadeniz Ereğlisi Liman Reisi, Fırkateyn Kapudanı; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Mustafa Bey	Ömer Lütfi	Trabzon	-	3318	Kırmızı
Preveze Ganbot Süvari Vekili ve Alemdar Süvarisi, Korvet Kapudanı; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Mehmed Nuri Bey	Osman	Trabzon	-	3329	Beyaz
Trabzon Nakliyesi Bahriye Kumandanlığı Makine Müdürü ve Preveze, Serçarkçısı Korvet Çarkçısı; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Harun Efendi	-	Trabzon- Osmaniye Kazasında mukim	-	3489	Kırmızı
Trabzon (Osmaniye Kazası'nda mukim); Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Hasan Şahab Efendi	Salih	Trabzon	1310	4797	Kırmızı
Fırka 15 Alay 45 Tabur 2 Bölük 5, İhtiyat Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Ali Osman Efendi	Halil	Trabzon	1313	4811	Kırmızı
Fırka 11 Alay 70 Tabur 1 Bölük 1, Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					

Mehmed Sami Efendi	Halil	Trabzon	1933	5802	Kırmızı
Tecrübe Muayene Heyet'inde Sahra Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
İsmail Hakkı Efendi	Mehmed Salim	Trabzon	-	5857	Beyaz
Fırka 9 Topçu Alay Tabur Tabibi, Binbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Zeki Efendi	Salih	Trabzon	1314	4745	Kırmızı
Fırka 41 Alay 19 Tabur 3 Bölük 11, Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Rıfat Efendi	Hüsni	Trabzon	1308	4754	Kırmızı
Fırka 5 Alay 10 Tabur 2 Bölük 6, Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Zühdi Efendi	Bilal	Trabzon	1296	4759	Kırmızı
Fırka 41 Alay 16 Tabur 3 Kumandanı, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Mustafa Efendi	Ahmed	Trabzon	1297	4937	Kırmızı
Fırka 11 Alay 127 Tabur 2 Bölük 6, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Temel Efendi	Hasan Ali	Trabzon	1310	5013	Kırmızı
Fırka 11 Alay 70 Tabur 3 Bölük 10, İhtiyat Zabıt Vekili; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Murad Efendi	Hilmi	Trabzon	1317	5086	Kırmızı
Fırka 61 Alay 159 Tabur 1 Bölük 1, Zabıt Vekili; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Abdullah Efendi	Kaşif	Trabzon	1306	5210	Kırmızı
Fırka 5 Kafkas Topçu Bölük 2, Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Abdulaziz Efendi	Osman	Trabzon	-	5603	Kırmızı
Fırka 3 Alay 7 Yaveri, Piyade Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
İsmail Hakkı Efendi	Mehmed	Trabzon	-	5631	Beyaz
Mütekaid Ağır Topçu Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mustafa Kemal Efendi	-	Trabzon	-	5637	Kırmızı
Piyade Milis Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mustafa Sabri Efendi	Rıza	Maçka	1296	21	Kırmızı
Fırka 5 Alay 15/1 1 K., Binbaşı; 30/8/37 tarihinde Güzelcekele Muharebesi'nde mütevaffik düşman kıtası karşısında düşman siperlere girinceye kadar fevkalade metanetle harb ederek ibraz-ı fedakari etmiştir.					
Şükri Efendi	Koç Hamid	Magura karyesi/Maçka	-	3885	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Ali Efendi	Burhan	Soldoy karyesi/Maçka	-	3886	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Rüşdi Efendi	Eyüb	Merkez kasabası/Maçka	-	3887	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Rıdvan Efendi	Eyüb	Merkez kasabası/Maçka	-	3888	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Eyüb Efendi	Eyüb	Merkez kasabası/Maçka	-	3889	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Mehmed Hanefi Efendi	Eyüb	Zanoy karyesi/Maçka	-	3890	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Mevlud Efendi	Eyüb	Zanoy karyesi/Maçka	-	3891	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Salim Efendi	Eyüb	Maçka	-	3892	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Numan Sabit Efendi	Eyüb	Zanoy karyesi/Maçka	-	3893	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Ali Haydar Efendi	Kara Hasan	Hayatlıyurd karyesi/Maçka	-	3894	Beyaz
Müdafaa-i Hukuk Azasından					
Kani Efendi	Molla	Anbela karyesi/Maçka	-	3895	Kırmızı
Halk Fırkası Reisi					
Mustafa Efendi	Hasan	Of	-	378	Beyaz
Fırka 8 Alay 135/1 Tabibi, Yüzbaşı; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Mehmed Tevfik Efendi	Sadullah	Of	1306	914	Kırmızı
Fırka 6 Alay 51/2 Bölük 8, M. T. E. H. Mülazım-ı sani					
Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hidemat-ı fedakaranesi sebki ettiğinden dolayı					
Hüseyin Fehmi Efendi	İbrahim	Of	-	2352	Kırmızı
Alay 29 Tabur 3 Bölük 3 Makinalı, Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede hidemat ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					

Numan Sabit Efendi	Hasan	Of	-	5562	Kırmızı
Sınıf 2 Piyade İhtiyat Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Sadeddin Efendi	Yusuf	Of	-	5620	Kırmızı
Sınıf 2 Piyade İhtiyat Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Haşim Efendi	Hüseyin	Of	-	5621	Kırmızı
Sınıf 2 Piyade İhtiyat Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Osman Efendi	Mustafa	Vakfikebir	-	1564	Kırmızı
Alay 7 Tabur 3 Bölük 10, İhtiyat Zabıt Vekili; İbrahim ettiği istiklal madalyası vesikasında bi'l-fil kıta başında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden dolayı (TBMM'nin 13/10/1339 tarihinde vuku bulan 1. içtima-i senesi 35. içtima celsesinde karar verildiği yazılıdır)					
Osman Efendi	Osman	Vakfikebir	-	2419	Kırmızı
Alay 36 Tabur 1 Bölük 1 Takım K., İhtiyat Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede hizmet ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
Osman Efendi	Mustafa	Vakfikebir	1306	5217	Kırmızı
Fırka 3 Alay 7 Tabur 3 Bölük 10 Kumandanı, Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Celal Efendi	Dursun	Sürmene	1312	101	Kırmızı
Fırka 5 Alay 24/1 Bölük 3 K., Yüzbaşı; 26/8/37'de düşmanın sol cenahına karşı yaptığı ihata hareketinde Çiftlik köyünde bölüğüyle birlikte muannidane sebat etmiş düşmanı ricata mecbur eylemiştir.					
Rifat Reis	Yusuf	Sürmene	-	2503	Kırmızı
400 numaralı kanuna tevfikan mücadele-i milliyede mesbuk hizmet ve yararlığına mebni					
Kasım Bey	Mikdad	Sürmene	-	3328	Beyaz
Tır Güverte ve Armador Memuru, Birinci Sınıf Gedikli Zabiti; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Hafız Şükri Efendi	Ahmed Çap	Sürmene	-	4613	Kırmızı
Adapazarı'nın Emlak-ı Umumiye Tahsildar-ı sabıkı; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Ali Rıza Efendi	Bekir Sıdkı	Sürmene	1314	4813	Kırmızı
Fırka 4 Hücum Bölüğü 2 Kumandanı, Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					

SAMSUN

Tevfik Efendi	Mustafa	Samsun	-	60	Kırmızı
Fırka 4 Sahra Topçu Bölük 1 K., Yüzbaşı; 24/8/37 tarihinden 11/9/37 tarihine kadar topçu Mangaltepe muharebelerinde bizzat Batarya Kumandanlığında ifa-yı hizmet ederek hizmet-i fevkaladesi meşhud olmuştur.					
Hüseyin Efendi	İsmail	Samsun	-	560	Kırmızı
Fırka 15 Alay 45/1 Bölük 4, Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Naci Efendi	Abdulkadir	Samsun	-	561	Kırmızı
Fırka 15 Alay 45 Tabur 2 Yaveri, 1. Mülazım-ı sani; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Ragıp Efendi	İbrahim Hakkı	Samsun	-	578	Kırmızı
Fırka 15 Alay 38 Tabur 3 Bölük 12 M. K., Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Münir Hamdi Bey	-	Samsun	-	3815	Kırmızı
Amasya İhtiyat Zabitanından; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Osman Bey	Hacı Hüseyin Bey	Samsun	-	3825	Beyaz
Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Mehmed Tevfik Efendi	İsmail Efendi	Samsun	1301	4734	Kırmızı
Fırka 4 Alay 132 Tabur 3 Bölük 1, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Tevfik Efendi	Mustafa	Samsun	-	5720	Kırmızı
Fırka 41 Topçu Bölük 1, Topçu Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mehmed Tevfik Efendi	Abdullah	Samsun	-	5897	Beyaz
Fırka 17 Alay 63 Tabur 2 K., Piyade Binbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Ömer Niyazi Bey	Hacı Hayrullah	Samsun'da mukim	-	6317	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Ömer	Osman	Vezirköprü	1314	1524	Kırmızı
Alay 66 Tabur 3 Bölük 9, Onbaşı; Mesudiye'nin Yerval karyesinde şaki meşhur Soyтары oğlu İsmail çetesiyile yapılan beş saat müsademede fevkalade fedakarlıklarına binaen					
Fevzi Bey	Hacı Mehmed Paşa	Terme	-	2955	Beyaz
Mücadele-i Milliye esnasında yararlığı görüldüğünden					
İsmail Naci Efendi	Ömer	Bafra	1299	4894	Kırmızı
Alay 48 Tabur 1 Bölük 1 Kumandanı, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Bayram Efendi	Mahmud Ağa	Havza kasabası	-	5324	Beyaz
Fırka 61 Alay 190 Tabur 1 Bölük 3, Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Mehmed Remzi	Mustafa	Havza	-	1208	Kırmızı
Fırka 1 Alay 4/1 Yaveri, Piyade 1. Mülazım-ı sani; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibatı esnasında hizmet-i fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
Ahmed Cemal Efendi	Ahmed Hamdi	Havza	-	320	Kırmızı
Alay 34/2 Tabibi, Mülazım-ı evvel; Muharebat-ı ahirede hizmet-i fevkaladesi mesbuk olduğundan					

Ali Rıza Bey	Hasan	Çarşamba	-	497	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Alay 8/3 K., Binbaşı; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibati esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Musa Kazım Efendi	Rasim	Çarşamba	-	576	Beyaz
Fırka 15 Alay 38 Tabur 2 İaşe Zabiti, 1. Mülazım-ı sani; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibati esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Ahmed İhsan Efendi	İzzet	Çarşamba	-	952	Kırmızı
Fırka 15 Alay 38/2 Bölük 8, M. T. E. H. Mülazım-ı sani; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hizmet-ı fedakaresi sebk ettiğinden dolayı					
Mehmed Şükrî Efendi	Arif	Çarşamba	-	955	Kırmızı
Fırka 15 Alay 37/3 Bölük 10, Piyade E. H. Mülazım-ı sani; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hizmet-ı fedakaresi sebk ettiğinden dolayı					
Mehmed Nureddin Efendi	Mustafa	Çarşamba	1310	2039	Kırmızı
Fırka 15 Alay 38/2 Bölük 8 Takım Kumandanı, M. T. Mülazım-ı evvel; Tınaztepe ve Hatipler Muharebatındaki fedakarlığından dolayı [Terfi suretiyle taltifi teklif edilmiş ise de kıdemen terfi eylediğinden] istiklal madalyasıyla taltifi teklif olunmasına binaen					
Fahri Efendi	Mümin Bayram	Çarşamba	1310	4945	Kırmızı
Fırka 1 Alay 4 Tabur 2 Bölük 5 Kumandanı, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Abdullah Hilmi Efendi	Hasan	Ladik	1306	5196	Kırmızı
Fırka 4 Alay 42 Tabur 3 Kumandanı, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Abdullah Hilmi Efendi	Hüseyin	Ladik	1306	5208	Kırmızı
Fırka 4 Alay 42 Tabur 3 Kumandanı, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Hüseyin Ağa	Besim	Ahmedsaray karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5408	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Şerif Çavuş	Kerim	Alfalı karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5409	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Ali Efendi	Maden	Karaabdal karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5410	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Necir Efendi	Mehdi	Tatıcak karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5411	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Fikri Efendi	Çal	Ladik Kazası/Amasya	-	5412	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mecid Bey	Hacı Arslan	Hasırcı karyesi/Ladik Kazası/Amasya	-	5413	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Nuri Çavuş	Mehmed	Başlanmış karyesi/ Ladik/Amasya	-	5414	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hamid Bey	Kabolad	Hızırbaşı karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5415	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Molla Hasan	Hacı Sendi	Başlanmış karyesi/ Ladik/Amasya	-	5416	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Molla Hüseyin	Hacı Kasım	Küpecik karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5417	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mehmed Ağa	Çal	Salur karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5418	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mehmed Efendi	-	Nusretli karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5419	Beyaz

Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hüseyin Ağa	Karlı	Geveke karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5420	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Şakir Ağa	Mehmed	Salur karyesi/ Ladik Kazası/Amasya	-	5421	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Kadir Ağa	Hacı Ahmed Ağa	Ladik Kazası	-	6220	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Kara Hüsnî	Abdullah	Ladik Kazası	-	6221	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Kara İsmail Ağa	Seyfullah	Ladik Kazası	-	6222	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Kara Mustafa Ağa	Necib	Ladik Kazası	1313	6223	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Kamil Ağa	Abdullah (Uzunoğulları)	Ladik Kazası	-	6224	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					

GİRESUN

Şaban Efendi	Hacı Hasan	Giresun	-	197	Kırmızı
Fırka 4 Alay 42/1 Bölük 1 Takım K, İhtiyat Mülazım-ı sani; 8/9/37 tarihinde Taştepe'den Topçutepe düşman siperlerine vaki olan taarruzda ve 10/9/37 tarihinde keza düşmana icra edilen taarruzlarda düşman siperlerine takarrübe birçok telefata vermiş ve düşman bölüğü dahilinde tarda muvaffak olmuş ve verilen sahte taarruz vazifesini takımı telefata maruz bırakmaksızın tamamıyla ifa suretiyle fedakarlık göstermiştir.					
Ömer Zühdî Efendi	Bayezid	Giresun	-	3799	Beyaz
Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Raşid	İbrahim	Giresun	-	4238	Beyaz
Alemdar Vapuru Zabitanı, Çarkçı Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Salim Safvet Efendi	Musa	Giresun	1314	4762	Kırmızı
Fırka 4 Alay 47 Tabur 1, Milis Zabıt Vekili; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Mehmed İzzet Efendi	Mustafa Reşid	Giresun	1310	4927	Kırmızı
Fırka 41 Alay 16 Tabur 1 Bölük 3, İhtiyat Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Hüseyin Bey	Tir Ali	Piraziz nahiyesi/Giresun	1298	3908	Kırmızı
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Rıza Süleyman Bey	Kuğuzade	Görel/Giresun	-	3690	Beyaz
Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Abdullah Efendi	Ahmed	Karahisarşarki	-	194	Kırmızı
Fırka 5 Kafkas Alay 9/1 Bölük 1, Mülazım-ı sani; 26/8/37 Karabenli muharebesinde bölük kumandanının mecruiyetinden sonra bölüğün kumandasını deruhde ederek son derece sebat ve makavemet gösterdiği gibi 28/8/37'de tarassud tepesi muharebesinde düşmana yapılan mukabil süngü hücumunda bölüğü hüsn-i suretle sevk ve idare etmiş ve bu esnada mecruh düşmüştür.					
Hasan Basri Efendi	İbrahim	Karahisarşarki	-	2398	Kırmızı
Alay 34 Tabur 3 Bölük 10 K, İhtiyat Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede hidemat ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
Nusret Efendi	Rıza	Karahisarşarki	1300	5155	Kırmızı
Fırka 61 Alay 190 Tabur 3 Bölük 11 Kumandanı, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Hüseyin Avni Efendi	Emin	Tirebolu	-	3167	Kırmızı
Fırka 4 Alay 42 Kumandanı, Piyade Binbaşı; 28 Ağustos 1337 tarihinde Sakarya taarruzu esnasında şehid olan mumaileyhin efrad-ı ailesine istiklal madalyası					
Mustafa Efendi	Ali	Tirebolu	1314	4931	Kırmızı
Fırka 41 Alay 19 Tabur 10 Bölük 3, İhtiyat Zabıt Vekili; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					

ORDU

Mehmed Kazım Bey	Hasan	Ordu	-	1286	Beyaz
Fırka 57 Alay 39/1 Tabibi, Binbaşı; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibatı esnasında hidemat-ı fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
Süleyman Efendi	Hasan	Ordu	1296	4768	Kırmızı
Fırka 9 Alay 25 Tabur 3 Kolordu 10, Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Ahmed İhsan Efendi	Abdullah	Ordu	1313	5023	Kırmızı
Fırka 3 Alay 7 Tabur 1 Bölük 4, Zabıt Vekili; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Cemal Efendi	Esad	Ordu	-	6161	Kırmızı
Süvari Alay 5 Zabıt Vekili; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					

Şevket Bey	Hattatzade	Ordu	-	6191	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
İsa Bey	Çordanzade	Ordu	-	6192	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Sıdkı Bey	Kadıza	Ordu	-	6193	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mehmed Bey	Hattatzade	Ordu	-	6194	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
İbrahim Bey	Nurikadzade	Ordu	-	6195	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mustafa Ağa	Şeyhzade	Ordu	-	6196	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hacı Muharrem Efendi	Odabaşzade	Ordu	-	6197	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Rıfat Bey	Kalfazade	Ordu	-	6198	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Fuad Bey	Alipaşazade	Ordu	-	6199	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hacı Hafız İsmail Efendi	-	Ordu	-	6200	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Ali Bey	Topalzade	Ordu	-	6201	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mustafa Rasih Efendi	Hacı Bilal	Ünye	-	572	Kırmızı
Fırka 15 Alay 54 Tabur 2 Bölük 6 Takım K, 1. Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Zihni Efendi	Mustafa	Ünye	-	573	Kırmızı
Fırka 15 Alay 45 Tabur 2 Bölük 6 Takım K, 1. Mülazım-ı sani; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Mustafa Rasih Efendi	Hacı Bilal	Ünye	-	1554	Kırmızı
Fırka 15 Alay 25 Tabur 2 Bölük 6, İhtiyat Mülazım-ı evvel; İbraz ettiği istiklal madalyası vesikasında bi'l-fil kıta başında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden dolayı (TBMM'nin 13/10/1339 tarihinde vuku bulan 1. içtima-i senesi 35. içtima celsesinde karar verildiği yazılıdır)					
Ahmed Asım Efendi	Mustafa	Ünye	-	1559	Kırmızı
Fırka 15 Alay 38 Tabur 3 Bölük 11, İhtiyat Mülazım-ı sani; İbraz ettiği istiklal madalyası vesikasında bi'l-fil kıta başında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden dolayı (TBMM'nin 13/10/1339 tarihinde vuku bulan 1. içtima-i senesi 35. içtima celsesinde karar verildiği yazılıdır)					
Hasan Fehmi Bey	Ali Rıza	Ünye	1290	1938	Yeşil
Canik Mebusu; Birinci devre-i intihabiye azasından olup dava-yı muhik-i meşruumuzu müdafaa ve ihzar eylediğinden					
Osman Nuri Efendi	Halil	Ünye	-	6148	Kırmızı
Konya Askeri Lisesi Rüşdiye Sınıf 3 Talebesinden; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hakkı Bey	Çöldirkadzade	Ünye	-	6206	Beyaz
Cumhuriyet Halk Fırkası Azasından; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Halid Bey	Kahramanzade	Ünye	-	6207	Beyaz
Belediye Reisi; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Osman Bey	Alemdarzade	Ünye	-	6208	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Sabri Bey	-	Ünye	-	6209	Beyaz
Seyr-i Sefain Acentası; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hasan Fahri Bey	-	Ünye	-	6210	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Halil Bey	Hocazade	Fatsa	-	6202	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hamdi Bey	Sarıkadızade	Fatsa	-	6203	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mehmed Bey	Hatibzade	Fatsa	-	6204	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Nazım Bey	Şatırzade	Fatsa	-	6205	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					

GÜMÜŞHANE-BAYBURT

Sami Efendi	Hurşid	Gümüşhane	-	5717	Kırmızı
Fırka 5 Kafkas Alay 9 Bölük 3 K, Piyade Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Ahmed Hidayet Efendi	Şerif	Gümüşhane	-	5737	Beyaz

Harpüt Dairesinde Piyade Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Ali Galib Efendi	Ahmed	Gümüşhane	-	5794	Kırmızı
Samsun Şubesi Muamelat Memuru, Piyade Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hamdi Efendi	Mehmed	Gümüşhane	-	6108	Beyaz
Erzincan Ahz-ı Asker Kalemine Memur Sınıf-ı evvel; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Yakub Efendi	Feyzullah	Kelkit	-	898	Beyaz
Fırka 3 Kafkas Alay 8/2 İmamı, Tabur İmamı; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibi esnasında hidemat-ı fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
Hamdi Efendi	Yusuf	Kelkit	-	2333	Kırmızı
Fırka 9 Alay 28 Bölük 11'den, İhtiyat Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede hidemat ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
Mehmed Tevfik Efendi	Fuad	Bayburd	1312	152	Kırmızı
Fırka 5 Alay 14/2 Bölük 6 K., Mülazım-ı evvel; 26/8/37'de Sinanlı şimalinde cereyan eden muharebede Alay 32'ye taarruz eden düşmanın taarruzunu tevkif etmek üzere bölüğüyle beraber Alay 32 siperlerini takviye ve işgal etmiş ve düşmanın taarruzunu tevkif etmek hususunda gayret ve cesareti görülmüş ve orada mecruh olmuştur.					
Agah Efendi	Ziver	Bayburd	-	2421	Kırmızı
Alay 36 Tabur 2 Bölük 6 K., Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede hidemat ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
Abdulhamid Efendi	Zağaz Bey zade Halil Efendi	Şingah mahallesi/ Bayburt	-	3037	Beyaz
Mücadele-i Milliye esnasında yararlığı görüldüğünden					
Abdulhamid Efendi	-	Bayburd	-	4712	Kırmızı
Milis Zabiti; Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
İsmail Hayat Efendi	Receb	Bayburd	1303	4887	Kırmızı
Fırka 1 Alay 4 Tabur 2 Bölük 7 Kumandanı, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Agah Efendi	Zebur	Bayburd	-	4909	Kırmızı
Fırka 12 Alay 36 Tabur 2 Bölük 6, Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Mehmed Ziyaeddin Efendi	Hasan	Bayburd	1313	5231	Kırmızı
Fırka 8 Alay 189 Tabur 1 Bölük 3, İhtiyat Zabit Vekili; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					

RİZE

Ahmed Efendi	Kaşif	Rize	1306	171	Kırmızı
Kolordu 3 Kafkas Alay 7/1 Bölük 3, İhtiyat Mülazım-ı sani; 25/8/37 Yamak garbi sırtları muharebelerinde hüsn-i hizmeti sebk ettiği gibi 10/9/37'de Karahoca garbi sırtlarında düşmana taarruz etmiş ve fedakarlık göstererek mecruh olmuştur.					
Örfi Efendi	Sadreddin	Atina	-	367	Kırmızı
Kolordu 1 Telsiz İstasyon K. Muavini, Zabit Vekili; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Bahaeddin Efendi	İbrahim Edhem	Rize	-	852	Beyaz
Fırka 16 Alay 43/1 Tabibi, Binbaşı; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatında ve düşmanın takibatı esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Lütfullah Bey	Hacı Necati	Rize	-	1279	Beyaz
Fırka 16 Sıhhiye Bölüğü Tabibi, Yüzbaşı; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatıyla düşmanın takibatı esnasında hidemat-ı fedakaranesi sebk ettiğinden dolayı					
Mehmed Şükri Efendi	Hacı Hamid Efendi	Rize	-	5429	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hakkı Efendi	Rauf Efendi	Rize	-	5430	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mustafa Zühdi Efendi	Muhsin	Rize	-	5431	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mehmed Salih Efendi	Hüseyin	Rize	-	5432	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mustafa Efendi	Mahmud Efendi	Rize	-	5433	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Mehmed Cevdet Efendi	Osman	Rize	-	5434	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
İsmail Efendi	Mustafa	Rize	-	5435	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
İlyas Fevzi Efendi	Mahmud	Rize	-	5436	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Hüseyin Hüsnî Efendi	Yahya	Rize	-	2058	Kırmızı

Alay 36 Tabur Yaveri İkinci Sınıf, İhtiyat Mülazım-ı sani; Afyon, Dumlupınar ve Başkumandan Muharebelerinde emsaline faik bir surette gayret ve harb meydanında şecaat gösterdiğinden					
Ahmed Rükneddin Efendi	Mehmed Ali	Hopa/Rize	1304	2331	Kırmızı
Fırka 9 Alay 28 Tabur 2 Bölük 8'den, Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede hidemat ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
Zekeriya Reis	Harun	İslampaşa mahallesi/Rize	-	2500	Kırmızı
400 numaralı kanuna tevfikân mücadele-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
Mehmed Reis	Altıkan	Rize	-	2501	Kırmızı
400 numaralı kanuna tevfikân mücadele-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
Hafız Mehmed Ragıb Efendi	-	Rize	-	2502	Kırmızı
400 numaralı kanuna tevfikân mücadele-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
Dursun Reis	-	Rize (Zonguldak'da mukim)	-	3483	Kırmızı
Mücadele-i Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı					
Hüseyin Hayri Efendi	Osman	Fındıklı	1310	4779	Kırmızı
Fırka 61 Alay 159 Tabur 1 Bölük 2, Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Asaf Efendi	Galib	Rize	1310	4903	Kırmızı
Cebel Kudretli, Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Kadir Efendi	Kasım	Rize	1316	4953	Kırmızı
Fırka Kafkas 3 Alay 11 Tabur 1 Bölük 2, İhtiyat Zabıt Vekili; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Halid Ağa	Tayyar	Tobhane /Rize	-	5327	Beyaz
Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Ahmed Efendi	Lütfi	Fındıklı	1314	5028	Kırmızı
Fırka 14 Alay 42 Tabur 2 Bölük, Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Hasan Basri Efendi	Salim	Fındıklı	-	5659	Beyaz
Kuva-yı Havaiye Müfettişliği, İstihkam Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Veysel Bey	Adil	Fındıklı	-	5698	Kırmızı
Türkiye Büyük Millet Meclisi Katib Umumisi, Mütakaidd Piyade Yüzbaşı; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					
Muhyiddin Paşa	Şevki	Fındıklı	-	5907	Beyaz
Kahire Büyük Elçisi, Piyade Mirliva; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					

ARTVİN

Tevfik Efendi	Mehmed	Arhavi	-	401	Kırmızı
Fırka 8 Alay 189/1 Bölük 4, 1 Zabıt Vekili; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibati esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Edib Bey	Mustafa	Artvin	1301	1704	Yeşil
Batum Mebusu; Türkiye Büyük Millet Meclisi birinci devre-i intihabiye azasından olup dava-yı muhik-i meşruumuzu ihzar ve müdafaa eylediğinden					
İshak Sami Efendi	Ömer	Hopa	-	229	Kırmızı
Fırka 7 Karargah Muhafız Takım K., İhtiyat Zabıt Vekili; Sakarya Muharebatının bütün safahatında verilen emirleri muharebenin en şiddetli zamanlarında mahallerine isal etmiş ve 28/8/37 Çiftetepeler muharebesinde efradı teşci' etmek suretiyle ibraz-ı fedakari eylemiştir.					
Yunus Remzi Efendi	Mahmud	Hopa	-	503	Kırmızı
Fırka 3 Kafkas Alay 11/3 Yaveri, 1. Mülazım-ı evvel; Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebatında düşmanın takibati esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Şerif Efendi	Hüseyin	Yusufeli	-	5636	Kırmızı
Piyade Milis Mülazım-ı evvel; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					

BATUM

Hasan Sabri Efendi	Yakub	Batum	1300	54	Kırmızı
Fırka 15 Alay 38/2 Bölük 6 K., Yüzbaşı; Duaköy, Mollatepe, Sofıçalı, Çal, Duatepe, Karailyas Muharebatında hüs-n-i hizmeti sebke eden muameleyh cesur, metin ve ateş altındaki soğukkanlılıkla bölüğü sevk ve idare etmiştir.					
Basan Bahri Efendi	-	Batum	-	66	Kırmızı
Fırka 5 Alay 10/1 Kafkas Bölük 1 K. V. Tabur 3 K. Vekili, Kıdemli Yüzbaşı; 29/8/37 tarihinde Toydemir Beşinci Fırka Tarassudtepesi hattının cenubundaki Yassitepe'ye karşı vuku bulan düşman taarruzlarını sebat ve mukavemet ibraz ederek iki defa tevkiye muvaffak olmuş ve kumanda ettiği taburu hüs-n-i idare eylemiş ve esna-yı vazifede mecruh olmuştur.					
Hasan Efendi	Bekir	Batum	-	252	Kırmızı
Fırka 6 Alay 50/3 Bölük 10 Takım K., İhtiyat Mülazım-ı sani; 19-21/8/37 tarihinde Dumlupınar muharebesinde hizmeti görülmüş ve askerlerini düşman tel örgülerine sürerken üç yerden mecruh olmuştur.					
Yusuf Ziya Efendi	Salih	Batum	-	824	Kırmızı
Fırka 16 Alay 44 Kumandan Vekili, Binbaşı; Afyonkarahisar, Dumlupınar Muharebatında ve düşmanın takibati esnasında asar-ı hamaset ve fedakari gösterdiğinden					
Süleyman Efendi	Şakir Ağa	Acarayısüfla	-	2591	Kırmızı

400 numaralı kanuna tevfikân mücahede-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
Hüseyin Bey	Belinzade	Batum	-	2592	Kırmızı
400 numaralı kanuna tevfikân mücahede-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
Haydar Bey	Belinzade	Batum	-	2593	Kırmızı
400 numaralı kanuna tevfikân mücahede-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
İskender Bey	Belinzade	Batum	-	2594	Kırmızı
400 numaralı kanuna tevfikân mücahede-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
Abdullah Efendi	Müftüzade	Keda kasabası/ Acarayısüfla	-	2595	Kırmızı
400 numaralı kanuna tevfikân mücahede-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
Mehmed Remzi Efendi	Şakir Ağa	Acarayısüfla	-	2596	Kırmızı
401 numaralı kanuna tevfikân mücahede-i milliyede mesbuk hidemat ve yararlığına mebni					
Hüseyin Efendi	Cevataze	Çürüksu	-	2597	Kırmızı
Ermeni ve Gürcülerin hareketına karşı teşkilat icrasıyla muharebata iştirak ve hüsn-i hizmetinden					
Şevket Efendi	Hüseyin Hüsnî	Batum	-	2455	Kırmızı
Alay 20 Sahra Topçu Tabur 2'den, Yüzbaşı; Mücahede-i Milliyede hidemat ve yararlığı mesbuk olmasına mebni					
İbrahim Efendi	Kamil	Batum	1313	5126	Kırmızı
Fırka 11 Alay 126 Tabur 2 Bölük 5, Mülazım-ı sani; Mücadele-i Milliyede şehid olduğundan dolayı					
Ali Efendi	-	Batum	-	5297	Kırmızı
Maraş'ın Pazarcık sabık Müdafaa-i Hukuk Reisi; Mücadele-i Milliyede asar-ı hamaset ve fedakarısından dolayı					

Yazar Hakkında / About Author

**Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ | Karadeniz Teknik Üniversitesi |
h.oksuz[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-3957-9174**

Prof. Dr. Hikmet Öksüz 1965 Trabzon'un Çaykara ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Çaykara'da, liseyi Trabzon'da tamamladıktan sonra 1987 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği programından mezun oldu. 1987-1995 yılları arasında İstanbul Kartal Lisesi'nde öğretmen olarak görev yaptı. 1992 yılında İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde "Lozan'da Batı Trakya Sorunu" isimli teziyle Yüksek Lisans programını bitirdi. 1996 yılında aynı enstitüde "Atatürk Dönemi Türkiye'nin Balkan Politikası (1923-1938)" isimli teziyle Doktora derecesini aldı.1995 yılından beri Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde görev yapan Öksüz, 1999 yılında Yardımcı Doçent, 2003 yılında Doçent, 2008 yılında da Profesör oldu. Yayımlanmış 12 kitabı, 10 kitap editörlüğü ve bilimsel çalışma alanı ile ilgili k.tap bölümü, bildiri ve makale olmak üzere 160'ın üzerinde yayını bulunan Prof. Dr. Hikmet Öksüz, 18 yüksek lisans ve 14 doktora tezinde danışmanlık yapmıştır. 2018-2022 yılları arasında Türk Tarih Kurumu bilim kurulu asli üyesi olarak görev yapan Öksüz ayrıca birçok idari görevde bulunmuştur. Karadeniz Teknik Üniversitesi çatısı altında 2004-2010 yılları arasında Edebiyat Fakültesi Tarih Bölüm Başkanlığı, 2010 yılında Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Kurucu Müdürlüğü, 2010-2012 yılları arasında da Edebiyat Fakültesi Kurucu Dekanlığı yapmıştır. Son olarak 2012-2020 yılları arasında da Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Rektör Yardımcısı olarak görev yapan Prof. Dr. Hikmet Öksüz halen Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı'nı yürütmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

**Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ | Karadeniz Technical University |
h.oksuz[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-3957-9174**

Prof. Dr. Hikmet Öksüz was born in Çaykara, Trabzon in 1965. He completed primary and secondary schools in Çaykara before graduating from high school in Trabzon. He finished Karadeniz Technical University, Fatih Faculty of Education, History Teaching Program in 1987. Between 1987 and 1995 he served at İstanbul Kartal High School as a history teacher. He wrote his master's thesis titled "The Issue of Eastern Thrace at the Lausanne Peace Conference" at İstanbul University, The Institute of Atatürk's Principles and Revolution History from where he was awarded with the title of M.A. in history in 1992. He obtained his doctoral degree from the same institute in 1996 with the Ph.d. thesis named "Turkiye's Balkan Policy during the Ataturk Era (1923-1938)". Since 1995, Öksüz has been a faculty member of the Karadeniz Technical University, Faculty of Letters, Department of History. He became assistant professor in 1999, associate professor in 2003, and full professor in 2008. Professor Öksüz is the author of 12 books and over 160 scholarly articles, book chapters and symposium papers in his field of study. He also edited 10 books as well as supervising 18 master's and 14 Ph.d. theses. Between 2018-2022 he served as a full member of the Turkish Historical Association added to his other administrative duties throughout the years. At Karadeniz Technical University he served as the chair of the Department of History between 2004 and 2010, the founding director of the Institute of Black Sea Studies in 2010, and the founding Dean of the Faculty of Letters between 2010 and 2012. He last served as the Vice-Rector of Karadeniz Technical University between 2012 and 2020. Currently, he is the head of the History of the Turkish Republic Studies, in the Department of History at Karadeniz Technical University. Prof. Öksüz is married and has three children.